

Noora Blomqvist
Ann Christel Korhikoski

Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Itäkeskuksen palvelutalossa Taideklubin keinoin

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan Koulutusohjelma

Opinnäytetyö

8.9.2015

Tekijät Otsikko Sivumäärä Aika	Noora Blomqvist, Ann Christel Korkiakoski Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Itäkeskuksen palvelutalossa Taideklubin keinoin 42 sivua + 2 liitettä 8.9.2015
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosionomi (AMK)
Ohjaajat	lehtori Seija Mäenpää yliopettaja Jyrki Konkka
<p>Tässä opinnäytetyössä sovelsimme Satu Itkosen Suomeen tuomaa VTS-menetelmää (Visual Thinking Strategies) ja käytimme sosiaalipedagogista työmenetelmää Itäkeskuksen palvelutalon asukkaille suunnatussa ryhmätoiminnassa. Välineenä käytimme Ateneumin taidemuseon kuvakorttisarjaa. Opinnäytetyön työelämän yhteistyökumppanina oli Itäkeskuksen palvelutalo. Toteutimme neliosaisen Taideklubi -projektin, jonka tarkoituksena oli lisätä palvelutalon asukkaiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Projektiin kuului kolme tapaamiskertaa asukkaille, jotka rakentuivat VTS-menetelmää hyödyntävistä, ryhmälle sopivaksi muokatuista harjoituksista.</p> <p>Väestön ikääntyminen ja siihen liittyvät haasteet ovat ajankohtainen yhteiskunnallinen kysymys Suomessa. Laitoksissa asuvien ikääntyvien yhä heikentynyt toimintakyky rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua erilaisiin toimintoihin. Näistä syistä laitosarkeen tarvitaankin uudenlaisia menetelmiä, joilla voidaan tukea ikääntyneiden hyvinvointia ja terveyttä. Tämän vuoksi päädyimme toteuttamaan opinnäytetyömme ikäihmisten kanssa, tarjoamalla toimintaa osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämiseksi.</p> <p>Taideklubi -projektin pohjana olivat sosiaalipedagoginen viitekehys ja VTS-menetelmä. Kehitimme Itkosen luomaa VTS-menetelmää vastaamaan paremmin ikääntyvän asiakasryhmän tarpeita. Käyttämiemme harjoitusten tarkoituksena oli antaa jokaiselle ryhmän jäsenelle mahdollisuus osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen. Harjoitukset keskittyivät valittujen taitelijoiden maalausten tutkimiseen vapaamuotoisen keskustelun ja kuvien yhdessä tutkimisen pohjalta.</p> <p>Projektista saamamme palautteen perusteella Taideklubi -tyyppinen ryhmätoiminta on toivottua ja sopii hyödynnettäväksi palvelutalon asukkaiden kanssa. Palautteista ilmeni, että toteuttamamme ryhmätoiminnan sisältö koettiin mielekkääksi. Taideklubin kaltaisesta toiminnasta voi olla hyötyä niin palvelutalon yhteisöllisyyden kuin asukkaiden osallisuuden lisäämisessä, asukkaiden osallistuessa toiminnan suunnitteluun ja ideoimiseen sekä viritämällä keskustelua asukkaiden välille.</p>	
Avainsanat	ikääntyvät, palvelutalon asukkaat, Ateneumin taidepakka, VTS-menetelmä, osallisuus, yhteisöllisyys, Taideklubi

Authors Title Number of Pages Date	Noora Blomqvist, Ann Christel Korkiakoski Promoting Participation and Communality in Itäkeskus Service House - Art Club Project 42 pages + 2 appendices Autumn 2015
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Seija Mäenpää, Senior Lecturer Jyrki Konkka, Principal Lecturer
<p>In this thesis we applied VTS method (Visual Thinking Strategies) imported to Finland by Satu Itkonen and used a social pedagogy working method in group activities directed to elderly people living in Itäkeskus service house. As a tool for implementing these methods we used Taidepakka art cards of Ateneum. The working life partner of the thesis was Itäkeskus service house. We organized an Art Club project, the aim of which was to increase the participation and communality of the residents. The project included three meetings with the residents. These meetings consisted of exercises developed from VTS method and adapted to the group's needs.</p> <p>The aging population and related challenges are current questions in the Finnish society. The impaired performance of elderly people living in institutions restricts their possibilities to participate in different activities. For these reasons there is a need for new methods to support the wellbeing and health of the elderly which is why we decided to implement our thesis with elderly people and increase their participation and communality by providing them with activities.</p> <p>Social pedagogy framework and VTS-method were the basis of the Art Club project. We developed the VTS-method so that it would meet the residents' needs. The idea of the exercises we used was to enable every group member to be heard and participate either passively or actively. The exercises focused on relaxed conversation about selected paintings by different artists.</p> <p>On the basis of the feedback this Art Club project was in demand and can be utilized in work with service house residents. The feedback showed that the group activities we developed had been meaningful for the elderly. This kind of activity can be useful in increasing the communality and participation amongst service house residents when they are involved in the planning of the sessions.</p>	
Keywords	elderly, service house residents, Taidepakka art cards of Ateneum, VTS method, participation, communality, Art Club

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Vanheneminen, terveys ja hyvinvointi	2
2.1	Ikääntyvä väestö	4
2.2	Lainsäädännöllinen lähtökohta	4
2.3	Hyvinvointi ja terveys	5
2.4	Ikääntyvän hyvinvointi ja terveys	6
2.5	Itäkeskuksen palvelutalo	7
3	Sosiaalipedagoginen viitekehys	7
3.1	Sosiaalipedagogiikka, osallisuus ja yhteisöllisyys	7
3.2	Osallisuus	8
3.2.1	Osallisuus vanhuudessa	10
3.3	Yhteisö ja yhteisöllisyys	12
3.3.1	Yhteisöllisyys vanhuudessa	14
3.4	Yhteisöllisyys ja osallisuus Itäkeskuksen palvelutalossa	16
4	Kehittämistehtävä	16
4.1	Lähtökohdat	17
4.2	Suunnittelu	18
4.3	Toiminnan arviointi ja palautteen kerääminen	18
5	Menetelmälliset ratkaisut	19
5.1	Kokemuksia kuvien käytöstä osallisuuden tukemisessa	19
5.2	Keskusteleva kuvan katsominen (Visual Thinking Strategies)	21
5.3	Ateneumin taidepakka	23
5.4	Tunnesäätikortit palautteen antamisen välineenä	23
6	Toteutus	24
6.1	Ensimmäinen tapaamiskerta asukkaiden kanssa	24
6.2	Toinen tapaamiskerta asukkaiden kanssa	26
6.3	Kolmas tapaamiskerta asukkaiden kanssa	29
6.4	Taideklubin jatkaminen vapaaehtoistyönä	32
6.5	Neljäs tapaamiskerta, yhteenvetoa henkilökunnan kanssa	33
6.6	Yhteenveto	33
7	Arviointi	34

8	Pohdinta	38
	Lähteet	42
	Liitteet	
	Liite 1. Yleisiä kysymyksiä kuvan katselun tueksi Satu Itkosen mukaan	
	Liite 2. VTS-menetelmä (Visual Thinking Strategies, Keskusteleva kuvan katselu). Esi- merkki Satu Itkosen mukaan.	

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Itäkeskusten palvelutalon asukkaiden keskuudessa ryhmätoiminnan keinoin. Tuotimme palvelutalolle kaikille asukkaille avoimen Taideklubi -projektin. Taideklubi kokoontui asukkaiden kanssa kaikkiaan yhteensä 5 kertaa, joista kolme ensimmäistä kertaa kuuluivat varsinaiseen opinnäytetyöhön ja kaksi seuraavaa järjestettiin vapaaehtoistyönä projektin jatkoksi. Tämän lisäksi projektiin kuului yksi arviointitapaaminen palvelutalon sosiaaliohjaajan kanssa. Projekti rakennettiin sosiaalipedagogisen viitekehyksen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden käsitteiden lähtökohdista ja teoriaperustasta. Sovelsimme käytännön toiminnassamme Keskustelevan kuvankatselun menetelmää (Visual Thinking Strategies) ja työvälineenä käytimme Ateneumin taidemuseon taidepakkaa.

Suomen väestön voimakkaan ikääntymisen vuoksi ikääntyvien ja koko yhteiskunnan hyvinvointi ja terveys ovat viime vuosikymmenten aikana olleet kiinnostuksen kohteena. Ikääntyminen nähdään kulttuurissamme usein luopumisen ja erilaisten menetysten aikana. Samalla tiedämme yleisesti että vanhukset ovat laitoksissa entistä huonokuntoisempia. Se rajoittaa esimerkiksi heidän mahdollisuuksiaan osallistua fyysisistä toimintakykyä vaativiin toimintoihin. Laitosarkeen tarvitaankin siis entistä enemmän menetelmiä, joilla voidaan yhtäältä tukea sekä ikääntyvien osallisuutta että yhteisöllisyyttä ja toisaalta tarjota valinnan mahdollisuuksia ja sitä kautta lisää välineitä arvokkaaseen hyvään elämään erilaisista toimintarajoitteista huolimatta. Tästä lähtökohdasta syntyi opinnäytetyön ajatus ja idea palvelutalon asukkaille suunnattuun Taideklubi -sarjaan.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli työelämän yhteistyökumppanin toiveesta tuottaa kaikille avointa ryhmätoimintaa palvelutalon arkeen. Tämä kaikille avoin lähtökohta asettikin erityisiä haasteita myös ohjaustyöskentelyllemme, sillä ennakoimisen pulmista ja erilaisista rajoitteista huolimatta, halusimme mahdollistaa hyvähenkisiä tilaisuuksia, joissa jokainen tuli kohdatuksi ja saattoi osallistua omista lähtökohdistaan käsin. Lähestyimme ryhmänohjausta mahdollisuuksien ja soveltamisen kautta, emmekä lähteneet etukäteen supistamaan ja rajaamaan toimintaa mahdollisten esteiden ja rajoitteiden takia. Taidekuvien käyttöä saattoi mainiosti soveltaa lennossa vielä varsinaisen toiminnankin aikana ja ryhmänohjauksella pyrimme ohjaajina keskittymään juuri positiiviseen läsnäolemiseen ja kohtaamiseen.

Tässä opinnäytetyössä kuvaamme Itäkeskuksen palvelutaloon toteuttamamme Taideklubi -projektin. Aluksi avaamme vanhuuden ja vanhenemisen sekä terveyden ja hyvinvoinnin käsitteitä. Seuraavaksi esittelemme opinnäytetyömme taustan, tarpeen ja tavoitteet sekä lisäksi työelämän yhteistyökumppanin. Tämän jälkeen siirrymme teoriaosuuteen, menetelmällisiin ratkaisuihin ja kuvaamme käytännön toteutusta. Lopuksi arvioimme ja pohdimme opinnäytetyön onnistumista.

2 Vanheneminen, terveys ja hyvinvointi

Vanheneminen on koko eliniän kattava prosessi, jonka aikana tapahtuu biologisia, psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia. Vanhenemiseen liitetään useita myyttejä ja uskomuksia ja se saatetaan samaistaa psyykkisen, sosiaalisen ja fyysisen toimintakyvyn menettämiseen. Viime vuosina vanhuuteen asennoituminen ja vanhuutta koskevat arvot ovat kuitenkin jossain määrin muuttuneet ja siinä missä vanhuutta pidettiin aiemmin sosiaalisena ongelmana, nähdään vanhuus nykyisin normaalina, luonnollisena ja ainutkertaisena elämänvaiheena, johon kuuluvat tietyt kehitystehtävät ja kriisit. Vanhuus on yksilöllinen elämänvaihe ja henkilökohtainen prosessi, mutta tämän lisäksi vanhuus tulee nähdä ja huomioida yhteisenä, yhteiskunnallisena ilmiönä. On myös muistettava, että vaikka ikääntymistä tutkitaan biologisesta, psyykkisestä ja sosiaalisesta näkökulmasta, ne liittyvät erottamattomasti toisiinsa. Ihminen on kokonaisuus ja ikääntymisessä tulisi aina tarkastella myös identiteettiä, on tärkeää kuunnella ihmisen kertomuksia itsestään, tietääksemme kuka hän on. (Aejmelaeus 2007: 12, 24; Karjalainen - Vilkkumaa 2004: 156; Okulov 2008: 13; Julkunen 2008: 16–19.) Vanheneva ihminen on yhtä lailla kokonaisuus ja itsenäisesti omista lähtökohdistaan toimiva subjekti kuin muutkin. Vaikka ikääntymiseen liittyy ikävaiheelle tyypillisiä muutoksia ja omia kehitystehtäviä, iän karttumisen ei tule muuttaa henkilöä itseään ulkopuolisten toimenpiteiden objektiksi.

Vanhenemista voidaan tarkastella sen aiheuttamien muutosten kautta, jotka ilmenevät ihmisen fyysisessä, psyykkisessä ja sosiaalisessa toimintakyvyssä. Fyysisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan selviytymistä tilanteista, jotka vaativat esimerkiksi liikkumiskykyä, aistien toimintakykyä tai tasapainoa. Psyykkisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan kykyä selviytyä älyllistä ja muuta henkistä ponnistelua vaativista tehtävistä ja se sisältää tiedonkäsittelyn toiminnot havaitsemisesta muistamiseen, oppimiseen ja ajatteluun sekä kielenkäyttöön. Psyykkiseen toimintakykyyn kuuluu lisäksi itseä tiedonkäsittelijänä kos-

kevat käsitykset, oman toiminnan perusteet sekä toiminnan suunnittelu, toteutus ja arviointi. Sosiaalinen toimintakyky sisältää yksilön vuorovaikutussuhteet ja hänen toimintansa erilaisissa yhteisöissä ja yhteiskunnassa, jonka vuosi siitä on alettu myös käyttää käsitettä yhteisöllinen toimintakyky. Psykkistä ja sosiaalista toimintakykyä on tarkasteltava suhteessa ympäristön yksilölle asettamiin vaatimuksiin, odotuksiin ja ehtoihin sillä molemmissa on kyse vuorovaikutussuhteesta yksilön ja hänen toimintaympäristönsä välillä. (Aejmelaesus 2007: 12–14, 23–24; Pelkonen - Parviainen 1998: 46; Okulov 2008: 18.) Omassa työssämme huomioimme erityyppisiä ikääntymiseen liittyviä taustatekijöitä sekä niiden mahdollisia vaikutuksia asukkaiden sosiaaliseen ja sitä kautta yhteisölliseen toimintakykyyn palvelutalon arjessa. Tavoittemme on ryhmätoiminnan avulla kehittää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ja tarjota näille päämäärille mahdollisuuksia asiakasryhmän erityispiirteet huomioiden.

Kun vanhenemista tarkastellaan yhteiskunnassa yksilön tai ryhmän näkökulmasta, puhutaan sosiaalisesta vanhenemisesta. Vanheneminen on luonteeltaan sosiaalista, koska yhteiskunta normittaa sen, millainen ihminen on vanha ja minkälainen käyttäytyminen ja elämäntyyli ovat suotavia millekin ikäryhmälle (Aejmelaesus 2007: 23). Sosiaalinen vanheneminen huomioi ihmisen koko elämän ja se koostuu paikasta, ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista, jotka muodostavat sen sosiaalisen maailman, joka vaikuttaa sekä ikääntyvän elämään että hänen kokemuksiin omasta vanhenemisestaan. Tarkastelun kohteena ovat ikääntyvän ja hänen ympäristönsä suhteessa tapahtuvat muutokset ja se, miten ikääntyminen vaikuttaa yksilön yhteiskunnalliseen ja kulttuuriin asemaan. Sosiaalinen toimintakyky sisältää yksilön vuorovaikutussuhteet ja hänen toimintansa erilaisissa yhteisöissä ja yhteiskunnassa. (Aejmelaesus 2007: 23–24.) Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tarjota kaikille asukkaille avointa ja lähtökohdiltaan neutraalia yhteistä toimintaa, joka ei sisällöltään ole entuudestaan tuttua ja tyyppillistä palvelutalon arkea. Ajattelimme että laitospöytäarjessa aktiviteettien vaihtelevuus, monipuolisuus ja erilaisuus voi itsessäänkin luoda uusia tarttumapintoja sekä mahdollisuuksia vuorovaikutussuhteiden kehittymiselle.

Arkikielessä vanhenemisesta käytetään monia termejä kuten esimerkiksi vanhus, vanha, ikääntyminen, iäkäs, ikäihminen, seniori ja eläkeläinen. Positiivisesti tai negatiivisesti värittyneitä termejä käytetään sen mukaan, millainen kuva vanhasta ihmisestä ja tämän elämästä halutaan antaa ja mikä on konteksti, jossa termiä käytetään. (Okulov 2008: 14.) Tässä opinnäytetyössä käytämme käsitteitä vanheneminen, ikääntyminen,

ikäntyvä väestö, ikäihmiset, joilla tarkoitamme ikäihmisille tarkoitettussa asumisyksikössä, palvelutalossa, asuvia henkilöitä.

2.1 Ikäntyvä väestö

Suomalaisen väestön ikääntymisen takana on yleisen hyvinvoinnin kasvu ja siitä johtuva keskimääräisen eliniän piteneminen. Jatkuvalle eliniän pitenemisellä on ikääntyvän elämään kahden tyyppisiä vaikutuksia, elämään tulee lisää toimintakykyisiä vuosia, mutta samalla se aika kasvaa, jolloin toimintakyky on heikentynyt ja avuntarve suuri. Näin ollen myös ikääntyneen väestön erilaiset erityisryhmät, kuten esimerkiksi demensiaa sairastavat, suurenevat. Nykyisessä ajattelutavassa korostetaan vanhuutta ainutkertaisena elämänvaiheena ja ikääntymistä tarkastellaan yksilön elämänsä näkökulmasta. Tämä näkökulma, jossa ikääntymistä kuvaa iän sijaan toimintakyky, korostaa yksilön ja hänen omien voimavarojensa merkitystä. Myös vanhuutta elämänvaiheena on jäsennetty uudelleen, sillä vanhuuden rajaa on alettu siirtää myöhäisemmäksi eliniän pitenemisen myötä. (Jyrkämä 2003: 13 -16; Kurki 2007:199; Kröger 2007: 9.)

Väestöllisten muutosten myötä myös ikäihmisten parissa tehtävä työ muuttuu ja Suomessa sekä monissa muissa yhteiskunnissa yksi lähivuosisikymmenien suurimmista kysymyksistä onkin, kuinka vanhojen ihmisten tarvitsema apu organisoidaan. (Jyrkämä 2003: 13 -16; Kurki 2007:199; Kröger 2007: 9.) Ikääntyvien kanssa tehtävässä työssä tulee huomioida fyysisten ja psyykkisten vaivojen heijastuminen sosiaaliseen toimintakykyyn. Toisaalta on myös muistettava, ettei sairaus määrittele koko ihmistä ja yleisestä vanhuuteen liittyvästä, muistamista painottavasta, ajattelutavasta poiketen, tulisi keskittyä läsnä olemiseen silloinkin, kun sanoja ei enää ole. Monipuolisten työmenetelmien hallitseminen ja kehittäminen, sekä omasta että asiakkaan näkökulmasta, on tärkeää. Esimerkiksi taidelähtöisten luovien menetelmien avulla voidaan laajentaa ammatillista osaamista, kun työtavoissa painottuu toiminnallisuus, elämyksellisyys ja yhteisöllisyys. (Sihvola 2013: 14; Nietosvuori 2008: 135.) Tässä työssä pyrimme löytämään ryhmätoiminnalle sellaisia taideavusteisia keinoja ja menetelmiä, jotka mahdollistavat asukkaiden yhdenvertaista osallistumista ja osallisuutta erityyppisistä toimintarajoitteista huolimatta.

2.2 Lainsäädännöllinen lähtökohta

Vanhuspalvelulain tarkoituksena on:

- 1) tukea ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista;
- 2) parantaa ikääntyneen väestön mahdollisuutta osallistua elinoloihinsa vaikuttavien päätösten valmisteluun ja tarvitsemiensa palvelujen kehittämiseen kunnassa;
- 3) parantaa iäkkään henkilön mahdollisuutta saada laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja sekä ohjausta muiden tarjolla olevien palvelujen käyttöön yksilöllisten tarpeittensa mukaisesti ja riittävän ajoissa silloin, kun hänen heikentynyt toimintakykynsä sitä edellyttää; sekä
- 4) vahvistaa iäkkään henkilön mahdollisuutta vaikuttaa hänelle järjestettävien sosiaali- ja terveyspalvelujen sisältöön ja toteuttamistapaan sekä osaltaan päättää niitä koskevista valinnoista. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980 § 1.)

Lain hengen mukaan vanhusten hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tulee tukea. Siispä erilaiset toimet myös osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseksi voivat osaltaan olla vaikuttamassa suotuisasti palvelutalon asukkaiden terveyteen, toimintakykyyn sekä itsenäiseen suoriutumiseen ja sitä kautta arjen sujumiseen.

Vanhuspalvelulain kolmannessatoista pykälässä säädetään, että Kunnan on järjestettävä iäkkäälle henkilölle laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja, jotka ovat hänen tarpeisiinsa nähden oikea-aikaisia ja riittäviä. Palvelut on toteutettava niin, että ne tukevat iäkkään henkilön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä, itsenäistä suoriutumista ja osallisuutta. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980 § 13.) Koemme, että esimerkiksi Taideklubin kaltaisen ryhmätoiminta ja muu osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen kannustaminen sekä ylipäätään kaikille tasapuolisten vuorovaikutteisten tilanteiden mahdollistaminen, voivat vaikuttaa positiivisesti koko palvelutalon henkeen, yhteisön toimivuuteen sekä asukkaiden viihtyvyyteen.

2.3 Hyvinvointi ja terveys

Terveyden käsitteen määrittely riippuu lähestymistavasta. Biologisen mallin mukainen määritelmä terveydelle on sairauden puuttumista, mutta tämä määrittely hylättiin Maailman terveysjärjestön, WHO:n, määriteltyä terveyden täydelliseksi fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi. WHO:n positiivista terveyden määritelmää on kuitenkin kritisoitu siitä, että se viittaa vain ideaaliseen tilanteeseen antamatta keinoja tavoitteen saavuttamiseksi. Hoitotieteessä korostetaan ihmisen omakohtaista kokemusta terveydestä ja terveys nähdään voimavarana tai kykynä, joka on luonteeltaan fyysistä, psyykkistä, henkistä ja sosiaalista. Hyvinvointitutkimuksessa terveys on usein sisällytetty hyvinvoinnin käsitteeseen ja sitä tarkastellaan sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla.

Yksilötasolla terveys kuvaa onnellisuutta ja tarpeiden tyydyttämistä subjektiivisesti kun taas yhteiskunnan tasolla hyvinvointi ymmärretään pääomaksi, joka edistää yhteiskunnan toimivuutta ja tuottavuutta. (von Brandenburg 2008: 18; Hyyppä 2002: 33–35.)

Terveyteen vaikuttavia tekijöitä arjen olosuhteissa ovat ihmisten elintavat, vuorovaikutus ja valinnat sekä arkiympäristöt. Omalta osaltaan hyvinvointiin vaikuttavat myös ihmisten keskinäinen sosiaalinen tuki, yhteenkuuluvuus ja huolenpito sekä aineelliset ja henkiset voimavarat. Näin ollen monet terveyden taustatekijät ovat terveyssektorin ulottumattomissa ja yhteiskunnan muiden sektoreiden merkitys terveyden taustatekijöihin vaikuttamisessa korostuu. (von Brandenburg 2008: 18; Hyyppä 2002: 33–35.)

2.4 Ikääntyvän hyvinvointi ja terveys

Sektoroituneessa hallinnossa ihmisen fyysisen, henkisen ja sosiaalisen toiminnan alueet ja niihin liittyvä toiminta on eriytetty ja niitä sekä käsitellään että hoidetaan erillisinä. Fyysinen terveys ei kuitenkaan yksin takaa hoivayhteisössä asuvan ikäihmisen hyvinvointia vaan hyvinvoinnin kokonaisuutta ja terveyttä tulee tarkastella myös mielen tasolla. Ikääntyvän ihmisen olisi tärkeää saada tuntee olevansa arvostettu ja korvaamaton ja että hänellä on antaa jotain sellaista, mitä kukaan muu ei pysty antamaan. Olennaista on myös kuulluksi tuleminen mahdollisuus itseään koskevissa asioissa. Se, miten ympäristö arvostaa ja kohtelee vanhusta, vaikuttaa hyvin paljon vanhenevan ihmisen omanarvontuntoon ja itsekunnioitukseen. Vanhuksen äänen kuuleminen tai kuulematta jättäminen on vanhustyön eettinen kysymys, mutta pelkkä ikääntyvän äänen kuuleminen ei kuitenkaan riitä, heitä on myös kuunneltava ja kyettävä reagoimaan kuultuun. (Lehtovirta (toim.) 2010: 10–11; Lahtinen 2004: 55; Paasivaara 2004: 16–17.) Tässä työssä käytimme taideavusteista ryhmätoimintaa, joka lähtökohdiltaan tarjoaa jokaiselle osallistujalle yhtäläisen mahdollisuuden jakaa omia ainutkertaisia kokemuksiaan, mielipiteitään ja havaintojaan sekä tulla kuulluksi omista lähtökohdistaan.

Hyvinvointiin liittyy oleellisesti myös sosiaalinen ympäristö, jota voidaan tarkastella sekä yksilö- että yhteisötasolla. Elon (2008) mukaan ikääntyneiden hyvinvointikokemuksiin liittyvistä tekijöistä viihtyisän asuinyhteisön merkitys on keskeisin. Viihtyisässä asuinyhteisössä on toimintamahdollisuuksia, jotka pitävät mielialaa korkealla, auttavat sosiaalisen tuen saamisessa ja ovat yhteydessä hyväksi koettuun terveydentilaan. Toimintakyvyn heikentyessä oman kodin toiminta- ja ajanviete mahdollisuuksien merkitys korostuu. (Elo 2008: 97–100.) Tämän näkemyksen mukaan toteuttamamme Taide-

klubi-tyyppinen toiminta voikin olla tukemassa yhteisen ajanvietemahdollisuuden kautta myös kehitystehtävämme pyrkimyksiä.

2.5 Itäkeskuksen palvelutalo

Itäkeskuksen palvelutalo toimii Helsingin kaupungin sosiaaliviraston alaisuudessa. Talon asukkaat ovat vuokrasuhteessa Helsingin kaupunkiin ja asuvat itsenäisesti omissa asunnoissaan, jonne he hankkivat palvelutalolta tarvitsemiaan palveluita. Itsenäisesti asuvia asukkaita on tällä hetkellä noin 54 henkilöä ja he ovat iältään 63 - 99 -vuotiaita. Palvelutalon yhteydessä toimii myös kolme muistisairaiden ryhmäkotia; 13 -paikkainen Kehäkukka sekä 14-paikkaiset Ruiskukka ja Voikukka sekä päivätoimintakeskus Ruskopirtti. Palvelutalossa työskentelee yhteensä noin 80 henkilöä. Varsinaisista asukkaiden aktiviteeteista vastaa pääosin yksi (virike) ohjaaja, yksi toimintaterapeutti ja yksi fysioterapeutti. Heidän lisäksi toiminnassa on mukana vaihteleva määrä vapaaehtoistyöntekijöitä. (Ventelä 2015.)

Itäkeskuksen palvelutalon toiminta perustuu toisen ihmisen kunnioittamiseen, itsenäisen elämänhallinnan ja toimintakyvyn tukemiseen, yhteisöllisyyteen ja turvallisen elämän mahdollistamiseen. Asukkaat voivat osallistua mielenkiintonsa mukaan kuukausiohjelmassa tarjolla oleviin ryhmätoimintoihin. Asukkaiden kanssa luetaan, lauletaan, leivotaan, jumpataan, ulkoillaan, käydään ostoksilla jne. (Helsingin kaupunki 2014.)

3 Sosiaalipedagoginen viitekehys

Opinnäytetyömme teoreettisina lähtökohtina ovat osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen sosiaalipedagogisessa kontekstissa. Tarkastelemme sosiaalipedagogiikkaa Kaarina Ranteen tekemän Sosiaalipedagogiikan ydintä etsimässä -tutkimuksen pohjalta, sillä kyseinen tutkimus nostaa esille opinnäytetyömme kannalta keskeiset sosiaalipedagogiikan näkökulmat.

3.1 Sosiaalipedagogiikka, osallisuus ja yhteisöllisyys

Ranteen (2002) mukaan sosiaalipedagogiikan ytimen tavoittaminen on sekä hankalaa että haastavaa, sillä se käsittää monia eri puolia ja useita eri tasoja niin toimintana, oppialana kuin tieteenä. Ranteen mielestä sosiaalipedagogiikkaa onkin mahdotonta määritellä yksiselitteisesti, se muotoutuu tilannekohtaisesti ja sen ilmentyminen ja toi-

mintamuodot ovat sidoksissa yhteiskunnalliseen tilaan ja sosiaaliseen kontekstiin. Ranne on tutkimuksessaan kiinnittänyt huomionsa erityisesti empiirisessä aineistossa ilmeneviin yhtenäisyyksiin eli siihen, mikä näyttää olevan sosiaalipedagogiikalle tyypillisintä - ydinaluetta. (Ranne 2002: 134.)

Ranteen tutkimuksen yhtenä selkeänä tuloksena on, että sosiaalipedagogiikka on toimintatiede ja toiminnallinen oppiala, se ei ole kiinnostunut ainoastaan ilmiöistä, vaan toiminnasta, jonka pyrkimyksenä on yhteiskunnallisen osallisuuden tuottaminen sekä sosiaalisen syrjäytymisen ehkäiseminen. Keskeisiä sosiaalipedagogiikkaan liittyviä käsitteitä ovat yhteisöllisyys, osallisuus ja dialogisuus. Sosiaalipedagogiikassa sosiaalinen liittyy pedagogiseen, jolla tarkoitetaan työntekijän ammatillista tapaa hahmottaa yksilön, asiakkaan tai ryhmän sosiaalinen ympäristö ja huomioida se ammatillisessa toiminnassa. Lisäksi sosiaalisen liittyminen pedagogiseen merkitsee sitä, että asiakkaalle tarjoutuu mahdollisuus toisaalta täyteen yksilölliseen kasvuun ja toisaalta sitä, että sosiaalipedagogisin toimenpitein asiakasta tuetaan yhteiskunnan jäsenyyteen itsestään huolehtivana subjektina. (Ranne 2002: 135–137.)

Verrattuna muuhun Eurooppaan Suomessa on toistaiseksi vähän pohdintaa toiminnasta ikäihmisten parissa, sillä sosiaalipedagogiikka on yleisimmin yhdistetty lapsiin ja nuoriin (Kurki 2007:197). Sosiaalipedagogiikan nähdään kuitenkin kattavan ihmisen koko elämänkaaren ja tarjoavan oman ajattelu- ja toimintahorisonttinsa myös vanhuusvuosien kasvuprosesseihin (Hämäläinen 2007: 16). Ranteen tutkimuksen mukaan sosiaalipedagoginen orientaatio sopii monenlaisten yhteiskunnallisten ongelmien ja ilmiöiden käsittelyyn, kuten esimerkiksi ryhmien ja yksilöiden vallan ja vuorovaikutuksen puutteeseen sekä kyvyttömyyteen päättää omista asioistaan. (Ranne 2002: 100–105.)

Brandin ja Kuikan mukaan suunnitelmallinen osallisuuden ja toiminnallisuuden lisääminen onkin merkityksellistä ikääntyneen hyvinvoinnin kannalta.

Osallisuuden ja toiminnallisuuden lisääminen suunnitelmallisesti ja maltillisesti on tärkeää, sillä ikääntyneiden hyvinvointiin vaikuttaa merkittävästi yhdessä oleminen ja tekeminen, kuuluminen johonkin oman näköiseen "juttuun". (Brand - Kuikka 2013, 10.)

3.2 Osallisuus

Osallisuuden käsitteen määrittely on haastavaa, sillä se on riippuvainen sekä määrittelijästä että kontekstista. Määrittelystä tekee haastavan myös osallisuus -käsitteen lähellä olevat useat käsitteet, joilla on yhteisiä leikkauspintoja osallisuuden kanssa. Yleisesti osallisuus ymmärretään tunteena, joka syntyy osallisuudesta johonkin yhteisöön, esimerkiksi opiskelun, työn tai harrastustoiminnan kautta ja ilmenee jäsenten arvostuksena, tasavertaisuutena ja luottamuksena, sekä mahdollisuutena vaikuttaa omassa yhteisössä. Osallisuuteen liittyvät sekä yhteisten normien hyväksyminen, yksilöiden ja ryhmien välinen vastavuoroisuus ja altruismi, jotka edellyttävät luottamusta muita ihmisiä ja yhteiskunnan instituutioita kohtaan että instituutioiden kehittyneisyys ja toimivuus. Osallisuus mahdollistuu osallistumisen kautta, tunneperustaisena ja yhteenkuuluvuuteen pohjautuvana kokemuksena, jossa ihminen voi vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin asioihin ja toimia siinä aktiivisesti ja sitoutuneesti. (Koskinen-Ollonqvist 2009; THL 2015; Alila 2011 ym.: 13; Koskinen-Ollonqvist (toim.) 2011: 50.)

Yhteiskunnan näkökulmasta tarkasteltuna, osallisuus tarkoittaa kaikkien mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Ihmisen elämäntilanne ja -tilanteet vaikuttavat osallisuuden asteeseen, mutta osallisuuden kokeminen ja sosiaaliset verkostot toimivat suojaavina tekijöinä hyvinvointivajeita ja syrjäytymistä vastaan kaikissa elämänvaiheissa. Osallisuuden edistäminen on osa Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoitteita, joissa se on yksi keskeinen keino köyhyyden torjumiseksi, syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä eriarvoisuuden vähentämiseksi. Osallisuuden ja sen edistämisen merkitys hyvinvoinnille ja terveydelle on myös huomioitu useissa kansallisissa ohjelmissa ja toimenpide-ehdotuksissa. (Koskinen-Ollonqvist 2009: 30; THL 2015.)

Osallisuutta pidetään keskeisenä yksilön hyvinvointia ja terveyttä edistävänä tekijänä, sillä sen avulla ihminen voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Selkeitä kausaalisia yhteyksiä osallisuuden ja hyvinvoinnin välille ei ole helposti esitettävissä, mutta vallalla on yksimielisyys siitä, että osallisuus ja sosiaaliset verkostot toimivat suojaavina tekijöinä erilaisia disorganisaatioilmiöitä (esimerkiksi rikollisuus ja huumeet), hyvinvointivajeita ja syrjäytymistä vastaan. Yleisesti tiedetään, että hyvä fyysinen terveys takaa paremmat edellytykset osallistumiselle ja osallisuudelle kuin huono fyysinen terveys, mutta fyysisen terveyden rajoitteista huolimatta osallisuus on saavutettavissa. (Koskinen-Ollonqvist (toim.) 2011: 56; Alila 2011 ym.: 13.)

Osallisuus ilmenee parhaiten silloin, kun ihminen kokee kuuluvansa johonkin sellaiseen yhteisöön, jossa hän tulee kuulluksi ja joka tukee oman identiteetin rakentumista ja eheyttä (Koskinen-Ollonqvist (toim.) 2011: 50). Osallisuuden elementtejä on havaittavissa myös yhteisössä, jossa jäsenet ovat tasavertaisia ja toimivat toisiaan kuunnellen ja kunnioittaen sekä toisiinsa luottaen. Osallisuuteen liittyy myös osallistamisen ja osallistumisen käsitteet. Osallistaminen on keino, jolla kannustetaan ja mahdollistetaan kaikkien osallistuminen tekemällä asiat ymmärrettäviksi (Koskinen-Ollonqvist 2009). Osallistamisella on mahdollista aktivoida myös ne ihmisryhmät, joiden ääni ei välttämättä yhteiskunnallisen aseman puolesta tai muutoin kuuluisi ilman erityishuomiota. Osallistamiseen ei liity pakottaminen tai manipulointi vaan siinä korostuu kaikkien yhteisön jäsenten liikkeelle saaminen, edustuksellisuus ja yhteisöllisyys. Osallistumisella tarkoitetaan sitä, että ollaan mukana usein toisten ihmisten järjestämässä tilanteessa, johon ei ole itse vaikuttettu. Osallistumista on eriasteista vaikuttamisen mahdollisuuksista riippuen. (Koskinen-Ollonqvist (toim.) 2011: 52; Koskinen-Ollonqvist 2009: 30–31.)

3.2.1 Osallisuus vanhuudessa

Kairalan (2010) mukaan halu kuulua, olla mukana ja kokea itsensä tarpeelliseksi ovat ihmisen perustarpeita. Nämä perustarpeet eivät katoa iän myötä vaan todennäköisesti jopa lisääntyvät toimintakyvyn rajoituessa, sillä silloin toisten mahdollistaman, tuetun osallisuuden merkitys korostuu. Asioiden kulkuun vaikuttaminen, vastuun ottaminen seurauksista sekä mahdollisuus olla rakentavasti mukana yhteisöllisissä prosesseissa ovat kaikki osa osallisuutta. Jotta vanhus voi kokea olevansa osallinen omassa yhteisössään ja suomalaisessa yhteiskunnassa, on hänen voitava toimia, harrastaa, osallistua ja vaikuttaa. Lisäksi on huomioitava ikäihmisten oma kokemus osallisuudesta. (Kairala 2010: 4) Ajatteleminen, että osallisuuden merkitys omassa lähielinympäristössä, tässä tapauksessa palvelutalossa, korostuu entisestään, kun elinpiiri ikääntymisen ja toimintakyvyn laskiessa kapeutuu. On tärkeää tulla nähdyksi, kuulluksi ja arvostetuksi omana itsenään ja kehittämistehtävässämme pyrimme omalta osaltamme lisäämään osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta palvelutalon asukkaiden keskuudessa järjestämällä mahdollisimman monelle soveltuvaa toimintaa.

Siinä missä osallisuus voimaannuttaa, sitouttaa ja lisää sekä vaikuttamisen että toimimisen halua, ei-osallisuus voi olla jopa traumatisoiva kokemus, joka vaikuttaa identiteettiin (Kairala 2010: 6). Kairalan (2010) mukaan ikääntyvien osallisuutta voidaan tukea näkemällä vanhuus positiivisena ja vanhus kykenevänä toimimaan itse, vanhuksen voimavaroja ja omatoimisuutta tukemalla, mahdollistamalla vanhuksen omatoimisuus

ja antamalla tämän itse päättää asioistaan. (Kairala 2010: 6.) Lähdemmekin omassa työssämme tavoittelemaan elementtejä, joilla osallisuuden kokemusta voitaisiin lisätä laitosmaisessa arjessa elävien asukkaiden keskuudessa. Ajattelemme että taidekuvien katselu ja soveltaen käytettävä Keskustelevan kuvankatselun menetelmä tarjoaa tähän hyvän, neutraalin ja puolueettoman lähtökohdan.

Palvelutaloissa asukkaiden osallisuus on usein / lähes poikkeuksetta ehdollistettua, sillä toiminnan ja osallistumisen rajoitteet ja mahdollisuudet ovat sidoksissa hoitajiin. Ikäihmisten osallisuutta rajoittavia tai mahdollistavia tekijöitä ovat hoitajien läsnä- tai poissaolo, riittävyys tai riittämättömyys sekä kiire. (Kairala 2010: 11.) Mielestämme olisikin hyvä löytää uusia tapoja tarjota sekä mukavaa yhdessäoloa että osallisuutta tukevaa tekemistä laitospaikassa. Yksilökeskeiseen työhön näyttäisi olevan tulevaisuudessa entistä rajatun käytettävissä resursseja, joten erilaisten elementtien kokeileminen ryhmätoimintojen kautta voisi hyödyttää yhdellä kertaa monen osallistujan arkea. On syytä etsiä myös keinoja jotka toimivat mahdollisimman hyvin erityyppisistä toimintakyvyn rajoitteista huolimatta. Mielestämme taiteen käyttö voi tässä toimia apuna ja lähdemmekin sen kautta tavoittelemaan opinnäytetyölle asetettuja tavoitteita.

Osallisuuteen liittyy myös sosiaalinen osallisuus, joka Haverisen (2008) mukaan on kuulumista johonkin yhteisöön. Sosiaalisen osallisuuden käsitteellä korostetaan aktiivista osallisuutta keinona ehkäistä eristymistä ja syrjäytymistä. Käsite sisältää yhteydenpidon perheeseen, sosiaaliset, tyydytystä luovat kontaktit sekä tunteen kansallisuudesta ja tähän liittyvistä mahdollisuuksista. Näistä tekijöistä yhteydenpidon ja yhteenkuuluvuuden tunteen uskotaan estävän syrjäytymistä ja kokemusta sivullisuudesta. Ikäihmisten kohdalla sosiaaliseen yhteisöön kuulumisen tarkoittaa muun muassa sitä, että voi pitää yllä sosiaalisia suhteita, osallistua halutessaan lähiyhteisön toimintaan ja käydä päivätoiminnoissa. Sosiaalisen osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden rakentamisessa vapaaehtoistoiminta on osoittautunut yhdeksi erityisen onnistuneeksi toiminnaksi. Sosiaalinen osallisuus on hyvin merkittävä osa ikääntyvienkin elämää, mutta sen tukeminen jää usein ikääntyneiden itsensä hoidettavaksi vaikka se tulisi konkretisoida toimiksi tilanteissa, joissa tarvitaan ulkopuolista apua ja tukea ylläpitää sosiaalisia suhteita. (Haverinen 2008: 232–235.)

Mielestämme toteuttamamme Taideklubi -sarja voi onnistuessaan tukea hyvin edellä mainittuja sosiaalisen osallisuuden osatekijöitä silloinkin, kun omaa perhettä, sukua tai

ystäviä ei enää ole paljon jäljellä tai muusta syystä sosiaaliset suhteet rajoittuvat enemmän palvelutalon sisällä syntyviin kontakteihin. Ajattelemme, että erilaisista syistä elinpiiriin kapeutuessa olisi tärkeää tuottaa entistä enemmän monipuolista ja monitasoista sisältöä laitospäivän asumisen arkeen. Tämä on tärkeää jotta ihmiselle tärkeät sosiaaliset suhteet ja osallisuus oman lähiyhteisön toimintaan voisi pysyä yllä ja jatkuvasti samassa jaetussa ympäristössä elävien asukkaiden kohtaaminen mahdollistuisi eläväisen, monipuolisen ja erinäköisen toiminnan ympärille, toistaiseen arkirutiinin sijaan.

3.3 Yhteisö ja yhteisöllisyys

Yhteisö ja yhteisöllisyys ovat ajankohtaisia käsitteitä, mutta niiden määrittely on haastavaa käsitteistön laaja-alaisuuden ja monimerkityksellisyyden vuoksi. Julkisessa puheessa yhteisöllisyyttä tarjotaan ratkaisuksi moniin yksilöä koskeviin yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Ihmiset kaipaavat yhteisöllisyyttä, joka koostuu yhdessä olemisesta ja tekemisestä, vuorovaikutuksesta, henkilökohtaisesti merkittävistä suhteista, luottamuksesta ja yhteenkuuluvuudesta. Ihminen kasvaa ihmiseksi vain liittyessään jäseneksi ihmisyyhteisöihin, joissa kulttuurinen jatkuvuus toteutuu. Liittyminen on koko elämän jatkuva prosessi ja liittymiskyky ovat ikäsidonnaista. Liittymiskyvyn luonne ja sisältö muuttuvat sen mukaan, millainen oppimisen vaihe ihmisen kehityskaareissa kulloinkin on menossa. Ikäihmisen kohdalla se tarkoittaa yhä enemmän luopumista ja supistuvaan elämäntilanteeseen suostumista. (Okulov 2008: 38–39; Asikainen 1999: 20; Pelkonen - Parviainen 1998: 39 Paasivaara - Nikkilä 2010: 10–11; Eloranta - Punkanen 2008: 135.)

Yleisesti ja epätarkasti yhteisö käsitettä käytetään ryhmämuodostelmien yleisnimityksenä ja se sisältää ymmärryksen jostakin yhteisestä ja yhteisesti jaetusta; elämme erilaisissa asuin- ja elämysyhteisöissä, teemme työtä työyhteisöissä, liitymme yhteisöihimme erilaisin sitein. Yhteisö on yleisimmin määritelty alueellisesti rajattavissa olevaksi, mutta myös ajan ja paikan mukaan rajatuksi yksiköksi. Lisäksi yhteisö voidaan määritellä sosiaalisesti yksiköksi, josta on tunnistettavissa ominaispiirteitä kuten yhteenkuuluvuus, sosiaalinen vuorovaikutus ja yhteisen päämäärän tavoittelu. Yhteisön käsite tarkoittaa useissa yhteyksissä huolenpitoa ja käsitteeseen liitetään yleensä myönteisiä asioita. Yhteisö ja yhteisöllisyys voivat paikoin tarkoittaa samaa ja sen vuoksi niitä käytetäänkin synonyymeina. Käsitteiden välinen ero näyttäisi olevan yhteisön mieltäminen konkreettisemmaksi ja rajatummaksi ilmiöksi ja yhteisöllisyyden mieltäminen henki-

semmäksi, mielen tilaa tai ilmapiiriä tarkoittavaksi. (Okulov 2008: 38–39, 51; Asikainen 1999: 20; Pelkonen - Parviainen 1998: 39.)

Yhteisöt vaihtelevat toimintamuodoiltaan ja tavoitteiltaan, mutta niille on yhteistä jokseenkin pysyvä ja välitön, yksilön ja ryhmän välinen vuorovaikutus. Yhteisön jäsenyys on yksilölle merkityksellinen, sillä se tarjoaa sisäisen psyykkisen maailman vaatimaa turvallisuutta ja mahdollisuutta samaistua yhteisöön. Yksilön itsetunnon rakentumisen ja itsensä hyväksymisen kannalta merkityksellistä on myös tunne siitä, että kuulumalla yhteisöön sille voi antaa jotain. Yhteishengen tunnetta voidaan pitää yhteisön tärkeimpänä ominaisuutena. Yhteishenki perustuu esimerkiksi yhteiseen historiaan, eli kulttuuritaustaan ja tietoisuuteen yhteisistä kokemuksista, ja sen myötä jaettuihin onnistumisiin ja epäonnistumisiin. (Okulov 2008: 51; Lehtonen 1990: 23–26; Saastamoinen 2009: 94; Paasivaara & Nikkilä 2010, 12; Hyyppä 2002, 26–27). Yhteisöistä puhuttaessa on myös alettu käyttää käsitettä sosiaalinen pääoma, jolla kuvataan ihmisten sosiaalisissa suhteissa ja verkostoissa kumuloituvaa voimaa, joka kehittyy ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta ja sitä kautta syntyvästä luottamuksesta. Sosiaalinen pääoma voi edistää ihmisten hyvinvointia ja elämänhallintaa joko suoraan tai välillisesti, joka puolestaan voi lisätä yhteiskunnan toimivuutta ja yksittäisten kansalaisten selviämistä. (Okulov 2008: 38–39; Asikainen 1999: 20; Pelkonen - Parviainen 1998: 39 Paasivaara - Nikkilä 2010: 10–11.)

Yhteisöllisyys viittaa ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja toimintaan ja se löytyy ihmisen tarpeesta, halusta ja mahdollisuudesta tulla enemmän kuin mitä hän on yksin. Huomio kiinnitetään muun muassa ihmisten väliseen kommunikaatioon, valtasuhteisiin, johtamiseen, tiedonkulkuun ja ongelmien ratkaisutapoihin. Yhteisöllisyyteen liittyy avoimuus, välittömyys ja aitous sekä demokratia ja yhteisölliseen toimintakulttuuriin konfrontaatio eli jatkuva sosiaalinen palaute yksilön tekemisistä ja niiden vaikutuksista toisiin. Palaute annetaan dialogin avulla eli toisen huomioonottavan ja kuulevan keskustelun kautta. Yhteisöllisyys toimii empaattisesti ja se pyrkii hierarkkisten rakenteiden purkamiseen ja sitä kautta tasa-arvoisuuteen. (Eloranta - Punkanen 2008: 135).

Opinnäytetyössämme käytämme yhteisö ja yhteisöllisyys käsitteitä Okulovin (2008) tavoin. Yhteisö-käsitteellä tarkoitamme yhteisöä, joka perustuu vapaaehtoisuuteen, henkilökohtaisiin suhteisiin ja yksilön yhteenliittymisen tarpeen tyydytykseen. Yhteisö-käsitteellä tarkoitamme yhdistävän elämäntilanteen vuoksi yhteen liittyvää ihmisjoukkoa (Itäkeskuksen palvelutalon asukkaat), joka asuu fyysisesti rajatussa tilassa, missä

yhteinen toiminta katsotaan hyödylliseksi elämän miellyttävyyden vuoksi ja missä yhteiselo ja yhteinen toiminta edellyttävät yhteisesti sovittuja pelisääntöjä. (Okulov 2008: 46–47.)

Yhteisöihin kuulumisessa on useita etuja, kuten esimerkiksi yhteenkuuluvuuden tunne ja yhdessä tekemisestä koituva ilo, jotka luovat turvallisuutta ja lisäävät elämän hallittavuuden kokemusta. Tästä seuraa lisääntynyt hyvinvointi ja luottamus elämän kantavuuteen. (Kumpulainen 2004.) Ajattelemme Taideklubi -sarjan voivan edistää palvelutalon asukkaiden kokemusta yhteisöön kuulumisesta ja mahdollisesti tarjoavan heille mielekästä yhdessä tekemistä ja sitä kautta ilon kokemuksia.

Osallisuuden toteutumisen kannalta olisi hyvä, jos esimerkiksi palvelutalon asukkaat voisivat itse olla yhä enemmän ja enemmän mukana ideoimassa, luomassa, toteuttamassa ja päättämässä erilaisista toiminnoista sen sijaan, että kuukausiohjelma päätetään ja tehdään valmiiksi jossakin muualla. On toisaalta myös hyvä huomata, ettei osallisuuden toiminnan lähtökohtana olla kulttuurissamme aina totuttu. Osallisuuden vahvistaminen arjessa on pitkäjänteistä työtä ja vieneekin kaikilta osapuolilta oman aikansa. Yhtäkkisellä kiirehtämisellä tai suunnan muutoksella ei kenties edes saavutettaisi toivottuja tuloksia.

3.3.1 Yhteisöllisyys vanhuudessa

Tämän päivän ikäihmisistä suurin osa on kasvanut ja elänyt yhteisökeskeisessä kulttuurissa ja heidän on saattanut olla vaikea tottua nyky-yhteiskunnassa vallitsevaan yksilökeskeisempään kulttuuriin. Yksilökeskeiselle kulttuurille tunnusomaista on riippumattomuus muista, kun taas yhteisökeskeinen on muista riippuva, itsenäinen, mutta yhteenkuuluva. Yhteisökeskeisessä kulttuurissa tavoitteena on säilyttää yhteydet ja sopeutua vallitsevaan, yksilökeskeisessä kulttuurissa elämäntehtävänä on oman ainutlaatuisuutensa löytäminen ja ilmaiseminen. Yhteisöllinen kulttuuri perustuu solidaarisuuteen ja ryhmän tavoitteisiin, kun taas yksilökeskeisessä kulttuurissa keskiössä ovat minä, omat saavutukset, vapaudet ja oikeudet. Yhteisökeskeisessä kulttuurissa korostuu sosiaaliset normit ja roolit, yksilökeskeisessä kulttuurissa ihmissuhteita on paljon ja ne ovat usein tilapäisiä ja pinnallisia. (Eloranta - Punkanen 2008: 190.)

Sekä Okulov (2008) että Kaukonen (2003) ovat tutkineet palvelutalon asukkaiden kokemuksia yhteisöllisyydestä sekä siihen vaikuttavia tekijöitä. Molempien tutkimusten perusteella yhteiset toiminnot ja tapahtumat luovat ja mahdollistavat yhteisöllisyyttä.

Yhteisöllisyyden syntymiseksi tarvitaan toiminnan lisäksi tunnetekijöitä, sillä toiminnan kääntyminen henkilökohtaisempaan vuorovaikutuksen suuntaan lisää vuorovaikutusta ja voi myös lisätä toimintaan osallistumista. (Kaukonen 2003: 47; Okulov 2008: 89–90.)

Okulovin tutkimuksen perusteella, toiminta luo yhteisöllisyyttä eli yhteisön ilmapiiriä ja yhteisöllisyyttä edistäviä tekijöitä ovat osallisuus ja yhteisen toiminnan suunnittelu. Osallisuuden kokemus mahdollistuu toiminnan kautta, sillä se ei rajaa ketään ulos, vaan jokainen voi osallistua toimintaan oman kykynsä ja kiinnostuksensa mukaan. Palvelutalossa toiminnallisten tekijöiden toteutumiseen oleellisesti vaikuttava tekijä on asukkaiden toimintakyky. Heikentynyt toimintakyky vähentää asukkaiden osallistumista, ja edelleen vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden kokemuksia. (Okulov 2008: 89–90.)

Kaukosen tutkimuksen mukaan yhteisöllinen toiminta ja yhteisön aktivoituminen vaikuttavat ikäihmisen toimintakykyyn. Osallistumisen ei tarvitse olla aktiivista, myös passiivinen osallistuminen on elämään sisältöä tuova tapahtuma. Ryhmätoiminnassa ikäihmiset kokevat tärkeiksi yhdessäolon ja huumorin, välittömän ja mukavan tunnelman, helppouden osallistua vaikka vain seuraamaan tapahtumia, valinnan mahdollisuuden sekä toiveiden kuuntelun toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Ikäihmiselle merkityksellistä on lisäksi asukkaiden erilaisuuden huomaaminen ja kokemus samanarvoisuudesta sekä ryhmän vetäjän rooli osana ryhmää ja tämän herkkyys huomioida yksilölliset toiveet ja tarpeet. (Kaukonen 2003: 39–40.) Kuuluvuuden tunne sekä arvostuksen ja hyväksymisen kokeminen ovat osa yhteisön jäsenyyttä. Tämä vaatii osallistumista yhteisön yhteiseen toimintaan omista lähtökohdista. Osallistuminen ja osallisuuden kokeminen vähentävät todistetusti yksinäisyyttä ja lisäävät onnellisuuden ja terveyden tunnetta ja tämän vuoksi niillä on suuri merkitys mielekkäässä vanhuudessa (Taipale 2007: 242). Myös dementoituneelle vanhukselle hyvä hetki voi jättää positiivisen muistijäljen, vaikka itse toiminto voikin unohtua (Taipale 2007: 241).

Opinnäytetyömme tavoitteena on osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen Itäkeskuksen palvelutalossa. Pyrimme tavoitteeseemme järjestämällä avointa ryhmätoimintaa sillä tämän tyyppinen toiminta ei rajaa ketään asukasta toiminnan ulkopuolelle vaan antaa mahdollisuuden osallistua haluamallaan tavalla, toimintakyvyn rajoitteista huolimatta. Mahdollistamalla mahdollisimman monen asukkaan osallistumisen Taideklubiin pyrimme luomaan yhteisöllistä toimintaa ja aktivoimaan palvelutalon yhteisöä.

3.4 Yhteisöllisyys ja osallisuus Itäkeskuksen palvelutalossa

Itäkeskuksen palvelutalossa osallisuus ja yhteisöllisyys näyttäytyvät palvelutalon asukkaita ja koko talon väkeä koskevissa tapahtumissa ja tilaisuuksissa. Näitä tapahtumia ja tilaisuuksia ovat yhteisökokoukset, hoitopalaverit, asukkaille järjestetty viriketoiminta, yhteinen ruokailu sekä yhteiset tapahtumat ja retket. (Ventelä 2015.)

Itäkeskuksen palvelutalossa pidetään hoitopalaveri uuden asukkaan muuttaessa taloon, kuukauden sisällä muutosta. Palaverissa ovat paikalla asukkaan ja tämän lähiomaisen lisäksi palvelutalon henkilökunnasta koostuva moniammatillinen tiimi. Palaverissa keskustellaan hoitoon ja asumiseen liittyvistä asioista ja asukkaan on mahdollista esittää kysymyksiä sekä toiveita omaan hoitoonsa liittyen. (Ventelä 2015.)

Itäkeskuksen palvelutalossa järjestetään kuukausittain yhteisökokouksia, joihin voivat osallistua palvelutalon asukkaat ja asukkaiden omaiset, henkilökunta ja vapaaehtoiset. Paikalla on myös palvelutalon johtaja. Yhteisökokouksissa käsitellään ajankohtaisia asioita ja tiedotetaan asukkaita esimerkiksi palvelutalossa tapahtuvista muutoksista. Kokouksissa asukkailla on mahdollisuus tuoda esiin omia mielipiteitään ja toiveitaan palvelutalon asioihin liittyen, eli vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin. Tämän lisäksi yhteiset ruokailut, tapahtumat ja retket ovat tilanteita, joissa osallisuus ja yhteisöllisyys ovat vahvasti läsnä Itäkeskuksen palvelutalossa. (Ventelä 2015.)

Osallisuus ja yhteisöllisyys näkyvät Itäkeskuksen palvelutalossa myös asukkaille järjestettävässä viriketoiminnassa, johon asukkaat voivat osallistua haluamallaan tavalla. Osallistumiseen vaikuttavat asukkaan oma toimintakyky sekä mieltymykset, joita voidaan kartoittaa hoitopalaverissa. Viriketoimintaa pyritään järjestämään myös asukkaiden toiveiden perusteella. (Ventelä 2015.)

4 Kehittämistehtävä

Opinnäytetyönämme toteutimme asukkaiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan taidepainotteisen Taideklubi-projektin Itäkeskuksen palvelutalossa. Projekti lähti sosiaalipedagogiikan osallisuuden ja yhteisöllisyyden teoreettisesta viitekehyksestä. Taideklubin ryhmänohjauksessa hyödynnettiin Satu Itkosen Suomeen tuomaa Visual Thinking Strategies (VTS) -menetelmää (Keskusteleva kuvan katselu) sekä Ateneumin

taidemuseon taidepakkaa. Taidepakassa on muunnettu kuvakorteiksi 60 teosta Ateneumin taidekokoelmista. Taiteeseen tutustuttiin totutusta poikkeavin menetelmin erilaisen harjoitusten avulla.

Varsinainen Taideklubi-projekti koostui neljästä toiminnallisesta ryhmätapaamisesta. Kolme ensimmäistä ryhmänohjausta pidettiin viikon välein kesäkuussa 2015 palvelutalon omissa tiloissa. Taideklubi kokoontui noin 1 - 1.5h kerrallaan. Toiminta oli henkilökunnan toiveesta kaikille avointa ja asiasta tiedotettiin palvelutalon normaalin kuukausiohjelman yhteydessä. Vapaaehtoistyönä järjestettiin lisäksi kaksi ylimääräistä Taideklubia heinäkuussa 2015.

Asukkaiden kanssa saatujen kokemusten perusteella oli tarkoitus järjestää elokuussa 2015 kuvakorttimenetelmästä perehdytystilaisuus palvelutalon henkilökunnalle ja vapaaehtoistyöntekijöille. Tavoitteena oli opettaa, ohjata ja innostaa henkilökuntaa ja vapaaehtoistyöntekijöitä käyttämään kuvakortteja ja VTS-menetelmää jatkossakin yhteisen toiminnan tukena. Palvelutalon henkilökunta osallistui kuitenkin jo käytännössä Taideklubin toimintaan toiminnan aikana ja tämän vuoksi päätimme yhdessä henkilökunnan kanssa keskittyä viimeisellä tapaamisella projektin esittelyyn, arviointiin ja tuloksiin yhdessä palvelutalon sosiaalihoajaan kanssa.

4.1 Lähtökohdat

Kiinnostus opinnäytetyön aiheeseen syntyi useampaa kautta. Ensinnäkin Itäkeskuksen palvelutalon vanhukset ovat entistä huonokuntoisempia. Toimintakyvyn lasku rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua toiminnallisiin aktiviteetteihin. Toisaalta rajallisilla henkilöstöresursseilla joudutaan vastaamaan yhä kasvaviin ja monimuotoistuviin tarpeisiin. (Lehtinen 2015.) On syntynyt siis tarvetta kehittää ja ottaa käyttöön uusia tapoja aktiiviseen yhdessäoloon, joka mahdollistaisi kaikkien tasavertaisen osallistumisen ja osallisuuden toimintakyvyn rajoitteista huolimatta. Tähän kuvakorttiavusteinen ryhmätoiminta sopi mielestämme hyvin sen joustavuuden, sovellettavuuden ja monitasoisten käyttömahdollisuuksien vuoksi.

Osallistuimme myös syksyllä 2014 osana opintojamme Perheiden kanssa tehtävä työ -opintojaksolle, jonka aikana heräsi kiinnostus erilaisiin sosiaalialan työssä käytettäviin toiminnallisiin menetelmiin. Erityisesti kiinnostuimme kuvakorteista niiden monipuolisten käyttömahdollisuuksien vuoksi. Perhetyössä sekä lastensuojelussa saatujen hyvi-

en kokemusten innoittamana halusimme kokeilla vastaaventyyppistä toimintaa ikäihmisten parissa.

Me molemmat olemme myös olleet opintojen aikana työharjoittelussa vanhusten palvelutalossa ja näemme sen luontevaksi ja itseämme kiinnostavaksi opinnäytetyön toimintaympäristöksi. Ann oli harjoittelussa juuri Itäkeskuksen palvelutalossa ja tätä kautta virittyi yhteistyömahdollisuus myös opinnäytetyön ympärille.

4.2 Suunnittelu

Tapasimme ja haastattelimme Itäkeskuksen palvelutalon henkilökuntaa keväällä 2015. Keskustelimme muun muassa ryhmätilanteista, niiden rakenteesta sekä toteuttamisesta, projektiin liittyvistä toiveista ja yhteistyökumppanin omista lähtökohdista. Lisäksi tutustuimme sosiaalipedagogiikan teorialähteisiin, osallisuuden ja yhteisöllisyyden määritelmiin eri näkökohdista, erilaisiin ryhmänohjauksen käsikirjoihin, sekä tutkimuksiin ja opinnäytetöihin, joissa on käsitelty kulttuurin ja taiteen vaikutuksia ikäihmisten hyvinvointiin.

Olemme tutustuneet tätä opinnäytetyötä varten erilaisiin kuvakorttimenetelmiin. Kävimme läpi erilaisia luontokuvia, abstrakteja kuvia, valokuvia, enkelikortteja, väittämäkortteja, vahvuuskortteja ja niin edelleen. Mielestämme Ateneumin taidepakka on monipuolinen, tasokas ja laadukas väline tarkoitusta ja tavoitteita varten. Taidekuvien monimuotoisuus avaa useita mahdollisuuksia ryhmätilanteessa soveltamiseen ja samalla saamme monipuolista kokemusta tästä menetelmästä käytännön ammattikentällä.

Menetelmää valittaessa hyödynsimme Metropolia Ammattikorkeakoulun Perheiden kanssa tehtävä työ -opintojaksoa ja sen menetelmätorian, sekä työelämäyhteistyökumppanin edustajien näkemystä ja kokemusta aiheesta. Keskustelimme myös ohjaavan opettajamme kanssa opinnäytetyömme aiheesta ja saimme ideoita ja ajatuksia toiminnan järjestämiseen sekä siinä huomioitaviin seikkoihin.

4.3 Toiminnan arviointi ja palautteen kerääminen

Ryhmänohjaustilanteissa oma havainnointimme oli luonteeltaan passiivista osallistuvaa ja ei-systemaattista. Toisella meistä oli etukäteen sovittu päävastuu ryhmätilanteen ohjaamisesta jolloin toisen oli mahdollista täydentää ja tukea ohjaustilannetta kulloistenkin tarpeiden mukaan sekä samalla havainnoida ryhmätilannetta taustalla. Havain-

nointi oli hyvin subjektiivista ja valikoivaa ja saadaksemme ryhmätilanteista mahdollisimman monipuolisia havaintoja vuorottelimme ryhmänohjaajan ja avustajan/havainnoijan rooleissa. Kiinnitimme huomiota paitsi toisiimme ohjaajina, yhtälailla myös ryhmän dynamiikkaan, osallistumisinnokkuuteen ja siihen synnyttääkö yhdessä tehtävät harjoitukset keskustelua tai muuta kommunikaatiota ja tapahtuuko tämän suhteen kehitystä projektin aikana. Taideklubin osanottajilta keräsimme suoraa palautetta hyödyntäen Pesäpuu ry:n tunnesäätilakarttaa jokaisen ryhmänohjauskerran jälkeen. Valokuvasimme saadut palautekartat oman toimintamme tarkastelun tueksi ja liitimme ne myös opinnäytetyön kirjalliseen tuotokseen.

5 Menetelmälliset ratkaisut

Lähdimme työssämme osaltamme vahvistamaan palvelutalon asukkaiden yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemusta palvelutalon arjessa taidekuvien katselua hyväksikäyttäen. Tapani Sihvola on pohtinut taitteen olemusta seuraavasti:

“Taide voi toisinaan olla välineellisessä, terapeuttisessa, henkistä tai fyysistä kipua lievittävässä, sosiaalisuutta vahvistavassa tai jopa viihteellisessä käytössä. Mutta perimmältään taide on kuitenkin paljon syvempää: olemassaolon perusteiden pohdintaa, minuuden etsintää, todellisuuden näkemisen vaihtoehtojen avaamista, yhtälailla esteettistä kauneuden kokemista, älylliseen oivallukseen johdattavaa kuin elämän vakavien, surullisten, jopa kauheidenkin realiteettien tunnistamista. (Sihvola 2013: 13–14). “

Sihvolan näkökulmasta käsin ajatteleminen että taide, kuvakortit, tarinat taitelijoista ja teosten synnystä yhdistettynä tutkivan kuvankatselun menetelmiin voisivat vähimmilläänkin tuoda yhteisen raikkaan tuulahduksen laitospöydässä elävien asukkaiden arkeen ja parhaimmillaan taas kannustaa uudenlaiseen kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen mukavalla yhteisellä ja neutraalilla maaperällä. Yhdistimme taidekuvien katseluun vielä VTS-menetelmän (Visual Thinking Strategies, Keskusteleva kuvan katselu).

5.1 Kokemuksia kuvien käytöstä osallisuuden tukemisessa

Tiina Kohtamäki ja Sirkka-Liisa Palomäki ovat tutkineet valokuvien käyttöä vanhainkodin asukkaiden elämäntarinoiden lähteenä. Tutkimus tehtiin laitospöydässä, jossa arkea määrittävät aikataulut ja toistot ja jossa voi käydä niin, että vanhan ihmisen elämä muodostuu lähinnä olemiseksi ja odottamiseksi. Tällä hetkellä vanhainkohteissa käytössä olevat työmenetelmät pohjautuvat Palomäen ja Kohtamäen mukaan

osittain melko yksipuoliseen näkemykseen vanhan ihmisen elämästä. Erilaisia aktiiviteetteja kyllä pyritään tarjoamaan arjen sisällöksi, mutta niihin osallistumista saattavat haitata esimerkiksi väsymys, sairaudet ja myös kuoleman odotus. Usein vanhainkodin asukkaat kuvataan toimintakyvyltään huonokuntoisina ja tätä taustaa vasten korostuu myös vanhenevan henkilön tarve kokea arvokkuutta, merkityksellisyyttä ja jatkuvuutta. (Kohtamäki – Palomäki, 2010: 35–47.) Oman toimintamme työskentely-ympäristössä lähtökohdat olivat pitkälti samankaltaiset. Tarkoituksenamme ei tosin ollut kerätä asukkaiden elämäntarinoita, emmekä kohdanneet heitä yksitellen haastatteluiden merkeissä. Tavoittelimme ryhmätoiminnan kautta osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen vahvistumista. Uskomme silti kuvien katselun ja siitä syntyvän keskustelun, kokemusten ja mielikuvien vaihdon mahdollistaneen omalta osaltaan myös arvokkuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia.

Kohtamäen ja Palomäen tutkimuksessa havaittiin kuinka voimakkaasti valokuvat ja niiden herättämät muistot toimivat elämäntarinan lähteenä. Kuvia katselemalla ja niistä kertomalla kertojalle saattoi aueta ajankulun ja elämäkokemuksen myötä uusia ymmärtämysyhteyksiä ja mielekkäitä merkityksiä. Toisaalta tämän päivän kuvat saattelivat osallistujia nykyisyyteen ja muutokseen. Kertojat tunnistivat ajan ja elämän rajallisuutta. (Kohtamäki – Palomäki, 2010: 35–47.) Me käytimme työskentelyssä henkilökohtaisten valokuvien sijasta taidekuvia. Mielestämme ryhmätoiminnassa taidekuvat toimivat paremmin, koska ne tarjoavat tasa-arvoisen ja neutraalin lähtökohdan usean henkilön kanssa toteutettavaan toimintaan.

Edelleen Kohtamäen ja Palomäen tutkimuksessa korostui haastateltu ihminen itse subjektina ja toimijana. Asukas sai tutkimukseen liittyvien tapaamisten myötä runsaasti huomiota ja hän oli tapahtuman pääosassa. Vanhainkodin asukas koki työskentelyn kautta oman elämänsä arvoa ja arvokkuutta. Kuvallisen ilmaisun ja tarinoiden arvo menetelmänä myös säilyy ja korostuu toimintakyvyn heiketessä. Kohtamäki ja Palomäki esittävät, että kuvien kautta on myös mahdollista tukea sosiaalisuutta. Kuvien käyttö menetelmänä voi auttaa, kun monen elämä laitospöydässä voi olla melko yksinäistä. Tutkijat esittävät että kuvallisen ja elämäkerrallisten menetelmien kautta vanhainkotiin voisi kehittyä viisauden ympäristö, jolloin elämäntarinat palkitsevat sekä asukkaita että työntekijöitä. (Kohtamäki – Palomäki, 2010: 35–47.) Uskomme että vastaavatyypisiin päämääriin voidaan pyrkiä myös ryhmätoiminnan keinoin. Taidekuvien katselussa kaikkien mielipiteet ja kokemukset ovat yhtä oikeita ja ryhmänohjauksen keinoin tulee huolehtia että kuvia tarkastellaan tavalla, joka ei aseta esimerkiksi aiem-

paa taideharrastuneisuutta etusijalle vaan kaikki ovat samalla viivalla tarkasteltavana olevan teoksen herättämien ajatusten edessä. Mahdollisesti Taideklubin sisällöstä syntyy asukkaiden välille uusia puheenaiheita ja kohtaamisen mahdollisuuksia myös tapaamiskertojemme välillä. Viisauden ympäristöä voidaanakin mielestämme ruokkia monella tavalla.

5.2 Keskusteleva kuvan katsominen (Visual Thinking Strategies)

VTS-menetelmä (Visual Thinking Strategies, Keskusteleva kuvankatselu) on visuaalisten taiteiden opetukseen kehitetty opetusmenetelmä. Se nojautuu yhdysvaltalaisen psykologin Abigail Housenin ja museokasvattaja Philip Yenawinen työhön. (Itkonen 2011: 99.) Suomeen tämän ajatussuunnan keskustelevasta kuvan katsomisesta on tuonut Satu Itkonen. Hänet tunnetaan muun muassa palkittuna tietokirjailijana, selkokielen asiantuntijana ja kouluttajana. Hän on kirjoittanut satoja artikkeleita eri julkaisuihin, 12 taidekirjaa, joista 4 selkokielellä. Tällä hetkellä hän toimii Ateneumin taidemuseon yleisötyöpäällikkönä. (Itkonen 2015.)

VTS-menetelmässä taide asettuu ajattelun, vuorovaikutustaitojen ja kuvanlukemisen oppimisen välineeksi. Toimintamalli on yksinkertainen ja perustuu aitoon kiinnostukseen, ryhmän osallistamiseen ja vuorovaikutukseen. VTS-menetelmällä voidaan innostaa ja rohkaista rakentamaan henkilökohtaista suhdetta taiteeseen, luottamaan siihen että kaikilla on kyky löytää taiteesta merkityksiä, sitä voidaan käyttää aktiiviseen keskusteluun tai ongelmanratkaisuun. Se kehittää ajattelua ja vuorovaikutuksen taitoja ja näin saatu hyöty ja oppi avautuu myös muihin aihealueisiin ja muille elämänalueille. (Itkonen 2011: 99–102). Menetelmän etuna on hieman normaalista poikkeava taidekuvan katselu, eikä sillä ole merkitystä kuinka harrastuneita osanottajat ovat olleet taiteesta entuudestaan tai tuntevatko taidetta hyvin vai huonosti.

Satu Itkonen avaa VTS-menetelmälle valmiiksi rakennetun toimivan rungon teoksessaan Taidekuvan äärellä. Siinä kokoonnutaan taidemuseoon pienissä ryhmissä ja tutkitaan taidekuvia yksi teos kerrallaan, jotka ohjaaja on etukäteen valinnut. Teokset voidaan valita esimerkiksi jonkin taiteilijan, teeman, muodon tai vaikkapa tietyn värin mukaan. Osallistujat saavat tutkia kulloistakin kuvaa aluksi hetken hiljaisuudessa, omassa rauhassaan. Tämän jälkeen ohjaaja virittää keskustelun, vaikkapa kysymällä ”Mitä tässä kuvassa tapahtuu?” ja kannustaa keskustelun tutkivaa näkökulmaa edelleen vaikkapa rohkaisemalla pohtimaan edelleen ”Mikä kuvassa havaitsemasi asia saa sinut sanomaan niin?” (Itkonen 2011, 99–102). Kuvaa voidaan lähteä tarkastelemaan

myös aivan toisenlaisesta näkökulmasta, esimerkiksi: “Mikä yksi sana kuvaisi tätä teosta?” tai käyttää Ateneumin taidepakan mukana tulevassa ohjevihkosessa tarjottuja lukuisia kysymysesimerkkejä.

Osallistujien kommentteja tulee kuunnella tarkoin ja kiinnittää myös huomiota omaan rohkaisevaan ruumiin- ja elekieleen, kasvoniilmeitä unohtamatta. Ohjaajan on hyvä osoittaa kuvassa sitä kohtaa, josta parhaillaan puhutaan. Osallistujien kommentit on hyvä tiivistää ja toistaa takaisin toisin sanoin ilmaistuna ja jokaisella tulisi olla tunne, että hän on tullut kuulluksi ja ymmärretyksi. Ohjaajan tehtävä on myös tasapainottaa ryhmän dynamiikkaa ja tarvittaessa rohkaista hiljaisempia ja hieman toppuutella äänekkäimpiä. Taidekuvista voi jakaa tietoa sopivissa osissa, sopivin välein ja esille nouseviin kysymyksiin voi löytää vastauksia myös museon teosten nimilapuista ja muista perustiedoista. Ryhmätilanteen kestoksi Itkonen suosittelee noin tunnin pituista aikaa. (Itkonen 2011, 99–102).

Ajattelemme omassa ryhmänohjauksessamme palvelutalossa niin, että ensinnäkin osallistujien puheenvuorojen heijastamisen ytimen tulee pysyä samana, mutta sanojen on hyvä olla toisenlaiset. Jos esimerkiksi jokin osanottaja kertoo ensimmäisenä huomaavansa maalauksesta “samanlaisen hurtan kuin papalla oli”, sen voi kääntää ohjaavaksi kysymykseksi “Huomaat siis koiran joka herättää muistoja, niinkö?” Lähtökohdamme ryhmätilanteisiin Taideklubissa on, että keskustelussa jokainen kommentti ja herännyt ajatus on oikea ja yhtä tärkeä, eikä tilanteessa muutoinkaan etsitä yhtä oikeaa tai muita parempaa näkökulmaa tai tulkintaa. Ohjaajina voimme myös yhdistellä eri vastaajien pohdintoja ja koota niitä kuljettamaan ryhmän yhteistä keskustelua eteenpäin. Jos esimerkiksi yksi osanottaja sanoisi inhoavansa talvea ja lunta, toinen muistelevansa lapsuuden hiihtomaisemia ja kolmas isän kanssa lumisen tukkipinon päällä juotuja termospullon mehuja, ohjaajina voimme kuljettaa keskustelua eteenpäin esimerkiksi nivomalla erilaisia muistoja yhteen ja sitten kysymällä mitä tekisitte, jos olisitte itse tässä talvisessa kuvassa mukana juuri nyt?

Rakensimme oman Taideklubi ohjelmamme hieman toisin kuin mitä Itkonen esittää museossa käynnin rungoksi. Toimintaympäristön ja kohderyhmän tarpeet, toimintakyvyn ja toiveet huomioiden yhdistimme VTS-menetelmään myös pientä tarinankerrontaa taiteilijoista, heidän elämästään ja taideteosten synnystä, jotta ryhmätilanteessa olisi useammanlaisia tarttumapintoja yhteiseen keskusteluun esimerkiksi näköongelmien heikentäessä pelkkää kuvien tutkimista.

5.3 Ateneumin taidepakka

Ateneumin taidepakka sisältää 60 laminoitua A5-kokoista painokuvaa taidemuseon kokoelmista. Mukana on suurelle yleisölle niin tunnettuja kuin tuntemattomampiakin taiteilijoita ja myös useita Suomen taiteen keskeisiä teoksia. (Itkonen – Utriainen – Leppälä – Appelberg 2013.) Taidepakan mukana tulee ideavihkonen, jossa on kuvattuna kymmenittäin eritasoisia harjoituksia erilaisiin tarkoituksiin erilaisten kohderyhmien kanssa.

Mielestämme kortit ovat helppokäyttöiset, kestävät ja hyvänkokoiset kädessä pideltäväksi. Ideavihkon lopussa kuvataan myös Keskustelevan kuvankatsomisen menetelmä lyhyesti ja sitä voi tarvittaessa käyttää oman muistin tukena ryhmätilanteessa.

Hankimme projektin ajaksi lainaksi itsellemme kaksi pakkaa, jotta kuvien katsominen ja kierrättäminen on ryhmässä helpompaa ja antaa paremmin aikaa jokaiselle tutkia kuvia. Asetimme käsittelyssä olevasta teoksesta aina toisen keskelle pöytää tai lattiaa ja toinen sai rauhassa kiertää edestakaisin osanottajilla kädestä käteen keskustelun aikana.

5.4 Tunnesäätilakortit palautteen antamisen välineenä

Kokeilimme Pesäpuu ry:n Tunnesäätilakortteja palautteen antamisen välineenä. Pesäpuu ry on lastensuojelun erityisosaamisen keskus, joka tuottaa erilaisia toiminnallisia välineitä lastensuojelun asiakastyön tarpeisiin. Tunnetuimpia tuotteita lienevät Nallekortit. Tunnesäätilakortteja on neljä erilaista; aurinko, sade, puolipilvinen ja ukkonen (Pesäpuu ry n.d.). Omaa mielialaa kuvaava kortti sujautetaan suuren seinävaatteen taskuun ja näin saadaan näkyville koko ryhmän tuntemukset tai mielipiteet yhdellä kertaa.

Jokaisen ryhmäkerran jälkeen pyysimme osallistujia valitsemaan mieleisensä kortin, joka kuvaisi parhaiten kulloisenkin Taideklubin onnistumista ja toimisi samalla palautteena meille ohjaajille. Suunnittelimme korttien valinnan tapahtuvan niin, että me itse emme ole läsnä, vaan jokainen voi vapaasti valita oman korttinsa ja poistuessaan sujauttaa sen seinävaatteen taskuun ja me katsomme tilannetta kokonaisuutena vasta osallistujien poistuttua.

6 Toteutus

6.1 Ensimmäinen tapaamiskerta asukkaiden kanssa

Ensimmäisellä tapaamiskerralla tavoitteena oli tutustua ryhmään, vetäjiin, taidekortteihin sekä ideoida yhdessä seuraavien tapaamisten aiheita. Kokoonnuimme Itäkeskukseen palvelutalon ryhmähuoneessa. Taideklubi oli palvelutalon toiveesta suunnattu avoimesti kaikille ja siitä oli tiedotettu palvelutalon kesäkuun kuukausiohjelmassa.

Aloitimme esittelemällä itsemme, kerroimme lyhyesti koulutuksestamme ja opinnäytetyöstä, jonka jälkeen kävimme läpi eettiset näkökohdat. Painotimme toiminnan olevan luottamuksellista, eikä osallistujista kerätä tietoja. Kerroimme että valokuvaamme Taideklubeissa esittelemämme kuvakortit työhömmе. Kerroimme myös että jokainen voi osallistua haluamallaan tavalla, myös kuunnella hiljaa jos niin haluaa.

Esitietojen mukaan odotimme noin kuutta henkilöä saapuvaksi ryhmään. Olimme esivalinneet pöydälle taidepakasta kaikki värikkäät, kesäiset ja positiivisen oloiset kortit. Katsoimme, että ensimmäisellä kerralla on hyödyllisintä karsia pois kaikki suoraan kuolemaan tai raskaaseen menetykseen viittaavat kuvat, jotta Taideklubin tunnelma ei lähtisi käyntiin liian raskaissa merkeissä. Menetystä kuvaaville korteille tulisi kuitenkin olemaan oma mahdollisuutensa myöhemmin. Olimme myös sopineet ohjauksen vetovastuun niin, että Ann vetää aloituskerralla ryhmää ja Noora avustaa sekä keskittyy havainnointiin.

Taideklubiin saapui 10 osanottajaa, jonka lisäksi henkilökunnan edustajia oli paikalla kolme. Pyysimme omien alkuesittelyjemme jälkeen osallistujia valitsemaan pöydältä sellaisen kortin, joka kuvaisi omia kesäisiä tunnelmia, kertomaan nimensä ja halutesaan lyhyen perustelun miksi valitsi juuri tuon kortin. Vetovastuussa oleva ohjaaja, eli Ann, aloitti kierroksen. Tämä tutustumiskierros vei käytettävissä olevan ajan kokonaan ja varalle suunniteltu toinen harjoitus jäikin käyttämättä. Emme kuitenkaan halunneet kiirehtää, vaan keskityimme kuulemaan ja kuuntelemaan jokaista vuorollaan. Esittelykierroksen jälkeen pyysimme ideoita teemoista ja muita toiveita seuraaville klubikerroille. Osanottajat toivoivat omien toiveiden sijaan että me valmistellemme heille ohjelman valmiiksi jota he sitten tulevat kuulemaan. Toivottiin myös tietoa taiteilijoista ja siitä mitä maalausten taakse kätkeytyy.

Lopuksi esittelimme seinällä valmiina olevan Tunnesäätilakartan ja pyysimme valitsemaan kuvakorteista (aurinko, sade, puolipilvinen, ukkonen) sen, joka kuvaa taideklubitapaamisen onnistumista ja on palautteena meille; kiitimme osallistumisesta ja toivoimme tapaavamme seuraavalla viikolla uudestaan.

Ryhmätilanteen jälkeen arvioimme myös omaa onnistumistamme, olosuhteita ja tilanteen kulkua. Tapaaminen sujui pääosin hyvin, tavoitteet saavutettiin, tunnelma oli mainio, ja yhtä osallistujaa lukuun ottamatta kaikki osallistuivat keskusteluun. Kohtasimme myös uusia haasteita. Rungas mielenkiinto taideklubia kohtaan aiheutti ensimmäisenä tilaongelman. Olimme varustautuneet ennakkotietojen pohjalta noin kuuden osallistujan ryhmään. Paikalle tuli kuitenkin 10 henkilöä, ja kaikilla oli mukanaan joko rollaattori tai pyörätuoli, eivätkä kaikki tahtoneet mahtua edes huoneeseen. Päätimme jatkossa varustautua niin, että pöydät viedään kokonaan pois, tuolit viedään syrjään ja istumme kaikki rinkiin. Osanottajien toimintakyky oli myös odotettua heikompi, johon pyrimme jatkossa vastaamaan monipuolistamalla taideklubin sisältöä. Päätimme esimerkiksi lisätä tietoa itse taiteilijoista, heidän elämästään sekä tarinankerrontaa maalausten taustalta, jotta esimerkiksi näköongelmien kanssa voisi osallistua keskusteluun pelkäämättä kuulemansa perusteella. Huomasimme myös, että palautteen välineeksi suunnitellun Tunnesäätilakartan käyttö ei onnistu aivan niin kuin suunnitelimme, osanottajien toimintakyky ei ollut riittävä itse poimia kortti ja asettaa se seinävaatteen taskuun. Keräsimme palautteen henkilökunnan avustuksella ja siirsimme lopuksi itse kortit seinävaatteeseen. Ryhmähuoneen rauhattomuus osoittautui myös haasteelliseksi. Keskustelimme tästä henkilökunnan kanssa ja jatkossa oveen kiinnitettiin ilmoitus, jossa kerrottiin Taideklubin olevan käynnissä ja toivomus siitä että ulkopuoliset eivät kulkisi tilassa juuri silloin.

Seuraavalle taideklubin kerralle päätimme valita taitelijaksi Akseli Gallen-Kallelan ja Kullervon kirouksen, koska tämä työ nostatti kaikkein eniten keskustelua esittelykierröksellä, eivätkä osallistujat halunneet esittää sisällölle muita toiveita.

Kuva 1. Ensimmäisellä tapaamiskerralla valitut kortit.

Kuva 2. Ensimmäisen tapaamiskerran palaute.

6.2 Toinen tapaamiskerta asukkaiden kanssa

Toisella tapaamisella tavoitteena oli soveltaa VTS-menetelmää ryhmän toimintaan ja sitä hyödyntäen lähteä tukemaan osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittymistä. Taiteellisenä teemana oli Akseli Gallen-Kallelan elämä ja ohjaajien valitsevat taidekuvat. Asukkaita saapui Taideklubiin 11 ja henkilökuntaa oli paikalla kaksi henkilöä. Aluksi

Noora johdatteli aiheeseen kertomalla taiteilijasta ja tämän elämänvaiheista. Tämän jälkeen hän esitteli Kullervon kirous -maalauksen, kertomalla siitä muutamia huomioita. Esittelyn jälkeen oli tarkoitus keskustella maalauksesta yhdessä, mutta keskustelua ei syntynyt luultavimmin siksi, että Noora oli epähuomiossa kertonut maalauksesta melko tyhjentävästi ja vastannut jo valmiiksi mahdollisiin maalausta koskeviin kysymyksiin. Muutama osallistuja kommentoi maalausta, tuoden esiin pitävänsä siitä, mutta keskustelun tyrehtyessä melko pian, siirryimme eteenpäin. Keskustelun aloittamisen varovaisuus johtui nähdäksemme suurelta osin myös siitä, että tämän tyyppinen keskusteleva kuvan katsominen tilanteena oli kaikille uusi.

Seuraavaksi Ann asetti nähtäville maalauksen Lemminkäisen äiti ja aloitti keskustelun kysymällä ”Millainen tunnelma kuvassa on?” Keskusteluun nousivat raskaat aiheet; kuolema, menetys, äidin rakkaus, omat menetykset ja vaikeat kokemukset. Maalauksen osalta pohdimme yhdessä muun muassa mitä sen värit kertovat? Millaisia surun tai menetyksen symboleita kuvasta löytyy? Voiko äidinrakkautta nähdä? Mitä Lemminkäisen äidin kasvot kertovat? Tämän jälkeen Ann esitteli maalauksen taustat ja avasi siihen liittyvää kuvallista symboliikkaa.

Seuraavaksi otimme tarkasteluun saman taiteilijan hyvin toisen tyyppisen työn, Poika ja varis. Myös tämä kuva oli saanut ensimmäisellä tapaamisella suurta huomiota. Ann aloitti kysymällä mitä kuvasta tulee mieleen? Keskustelimme pitkään niukkuudesta, kuvan ”resupekasta” ja mitä se on joskus vanhaan aikaan tarkoittanut käytännössä, paljaista jaloista ja siitä että ennen ei ollut varaa kenkiin vaan punottiin paperinarusta lipokkaita. Mietimme myös esimerkiksi mitä poika sanoisi varikselle. Vertailimme kuvan tunnelmaa ja pohdimme miten se eroaa edellisistä kuvista. Mietimme myös mikä vuodenaika kuvassa on. Asukkaiden aloitteesta päädyimme lopuksi pohtimaan mitä taide on ylipäättänsä, mitä se ei ole, entä olemmeko me itse taidetta?

Saimme tästä kerrasta erittäin hyvää sanallista palautetta sekä runsaasti kiitoksia niin osallistujilta kuin henkilökunnaltakin. Saavutimme tavoitteemme ja VTS-menetelmän tuominen ryhmään sujui hyvin pienen alkukangertelun jälkeen. Taideklubissa vallitsi rauhallinen keskittynyt tunnelma ja yhtä osallistujaa lukuun ottamatta kaikki osallistuivat keskusteluun. Ryhmädynamiikka pysyi ryhmänohjauksen keinoin hyvin koossa, käytävissä oleva tila saatiin rauhoitettua ulkopuolisilta häiriöiltä ja kenties yllättävänkin nopeasti keskusteluun nousi useita hyvinkin raskaita muistoja ja elämänkokemuksia yhdessä jaettavaksi. Koimme että keskustelu sujui raskaudesta huolimatta hyvin, tois-

ten puheenvuoroja kuunneltiin myötäeläen ja yhteisiä kokemuksia arvostaen. Tiedostimme etukäteen Lemminkäisen äiti -maalauksen olevan mahdollisesti aika raskas aihe, jonka vuoksi halusimme lopettaa keveämpiin tunnelmiin. Poika ja varis osoittautuikin hyväksi etukäteisvalinnaksi tähän tarkoitukseen ja osallistujat näyttivät poistuvan hyvillä mielin, innostuneena ja kertoivat odottavansa jo seuraavaa kertaa. Lopuksi kerroimme että ensi kerralla tutustumme tauluun palvelutalon seinällä (Ruokolahden eukoja kirkonmäellä) ja keskustelemme Albert Edelfeldtin elämästä ja taiteesta.

Kiinnitimme huomiota että Tunnesäätilapalaute oli selkeässä ristiriidassa sanallisen palautteen ja runsaiden kiitosten kanssa. Palautteesta lienee arveltavissa että raskaat aiheet liikuttivat osanottajia ja nostivat raskaita muistoja mieleen, eikä sinällään arvioinnin kohteena ollutkaan itse ohjaustoiminnan onnistuminen.

Kuva 3. Toisen tapaamiskerran keskustelujen kortit.

Kuva4. Toisen tapaamiskerran palaute.

6.3 Kolmas tapaamiskerta asukkaiden kanssa

Kolmannen tapaamiskerran tavoite oli kehittää edelleen VTS-menetelmää enemmän kohderyhmälle sopivaksi, jotta se tukisi osallisuuden ja yhteisöllisyyden rakentumisen päämäärää. Taiteelliseksi teemaksi valikoitui Albert Edelfelt maalauksineen. Taiteilijan valinta syntyi meidän toimestamme, sillä erityisiä toiveita taiteilijan suhteen ei toisella tapaamiskerralla esitetty, mutta ensimmäisellä kerralla Edelfeltin työt puhuttivat osanottajia. Valintaan vaikutti myös se, että Itäkeskuksen palvelutalossa oli suurennos Edelfeltin maalauksesta Ruokolahden eukkoja kirkonmäellä ja ajattelimme suurennoksen toimivan hyvin ison ryhmän kanssa sekä helpottavan esimerkiksi näkörajoitteisten osallistumista ja samalla kenties tuttuudellaan edesauttavan hiljaisempienkin osanottajien halukkuutta osallistua keskusteluun.

Aluksi Ann esitteli Albert Edelfeltin kertomalla hieman tämän elämästä ja taiteesta. Esitelyn jälkeen hän asetti nähtäville Ruokolahden eukkoja kirkonmäellä -maalauksen ja kysyi onko taulu tuttu palvelutalon Tuvan seinältä ja millaisia ajatuksia taulu herättää. Yllättäen taulu ei ollut kiinnittänyt monien osallistujien huomiota, mutta maalaus oli muuten osallistujille tuttu ja herätti keskustelua. Keskustelussa pääpaino oli maalauksen naisissa, pohdimme heidän ikää, asemaa, keskinäisiä suhteita, vaatetusta, asentoja ja ilmeitä. Keskustelimme lisäksi maalauksen aikanaan saamasta kritiikistä, joka tuntui olevan ristiriidassa sekä meidän että osallistujien mielipiteiden kanssa.

Tämän jälkeen Noora asetti nähtäväksi taidepakan kortin teoksesta Leikkiviä poikia rannalla ja avasi keskustelun kysymällä mitä maalauksessa tapahtuu ja mitä se kuvaa. Kyseinen teos herätti runsasta keskustelua ja vaikutti olevan pidetty osallistujien kesken. Keskustelimme paljon Edelfeltin kyvystä maalata hyvin elävästi ja todentuntuisesti ja maalauksessa eniten keskustelua herättivät maalauksen pojat ja heidän huoleton leikkiin syventymisensä. Keskustelun ja kysymysten lomassa Noora kertoi muutamia asioita maalaukseen liittyen.

Viimeisenä Noora asetti nähtäväksi maalauksen Pariisin Luxembourgin puistossa ja aloitti kysymällä keitä maalauksen naiset ovat. Maalauksen naisten lisäksi keskustelimme jälleen Edelfeltin taidosta maalata elävästi, tutkimme maalauksen yksityiskohtia ja tunnelmaa. Nooran esitettyä kysymyksen teoksesta löytyvistä leikeistä, keskustelimme hetken osallistujien lapsuuden aikaisista leikeistä ja siitä, ovatko lasten leikit muuttuneet ja millaisia ne nykypäivänä ovat. Yksi osallistuja syventyi muistelemaan lempileikkiään ja kertoi siitä hyvinkin yksityiskohtaisesti.

Olimme odottaneet kolmannelle tapaamiskerralle melko suurta osallistujamäärää edellisten tapaamisten pohjalta. Tätä tapaamiskertaa oli kuitenkin jouduttu sairastapausten takia siirtämään ja tämän vuoksi se oli nyt sattunut ohjelmaan päällekkäin palvelutalon kesänavauksen eli grillitapahtuman kanssa. Suurin osa aiemmille kerroille osallistuneista asukkaista olikin grillitapahtumassa. Aluksi taideklubissa oli vain yksi osallistuja. Toinen osallistuja tuli mukaan hieman aloituksen jälkeen, joten lopulta osallistujia oli kaksi. Henkilökunnasta oli yksi ohjaaja paikalla osan aikaa.

Tavoitteemme toisaalta toteutui, muutokset VTS-menetelmään tuntuivat toimivilta kohderyhmä huomioiden vaikka osanottajia oli vähän. Koska osallistujia oli vain kaksi, sovelsimme ryhmänohjausta hieman enemmän henkilökohtaisempaan suuntaan. Molemmat osallistujat osallistuivat keskusteluun aktiivisesti ja saamamme suullinen palaute oli positiivista. Tarinankerronnalliset lisäykset VTS-menetelmään auttoivat selvästi keskustelun viriämistä tarjoten enemmän tarttumapintoja omille mielipiteille ja kokemuksille, ja sitä kautta osallistivat monipuolisemmin osanottajia. Vaikka ryhmän koko oli niukka, laadullisesti oli havaittavissa tekemiemme muutosten positiivinen vaikutus. Keskustelu sujui jouhevammin ja osallistujat hyödynsivät erilaisia tarttumapintoja aiheen käsittelyyn. Suullinen kiittelevä palaute oli kuitenkin jälleen ristiriidassa tunnesäätihakartaston palautteen kanssa. Pohdimme oliko tunnesäätötila palautteen ja taideklubin yhteys asukkaille riittävän selkeä tai vastasiko annettu säätötila tunnetta pitämästämme

toiminnasta. Mietimme mahtoiko esitettyyn tunnesäätilaan vaikuttaa asukkaan sen hetkinen tunne ylipäänsä tai se, millainen asukkaan päivä tai viikko on ennen taideklubia ollut. Lisäksi pohdimme sitä, kuinka paljon keskustelujen aiheet vaikuttivat palautteeseen.

Kuva 5. Kolmannen tapaamiskerran keskustelujen kortit.

Kuva 6. Kolmannen tapaamiskerran palaute.

6.4 Taideklubin jatkaminen vapaaehtoistyönä

Positiivisen palautteen, suosion ja asukkailta saatujen toiveiden innoittamana Ann jatkoi Taideklubin toimintaa vielä kahdella ylimääräisellä tapaamiskerralla. Tavoitteena oli edelleen VTS-menetelmää soveltaen tukea osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittymistä ja tarjota mahdollisuuksia asukkaille kohdata toisiaan taideklubin ulkopuolellakin klubin teemoista keskustellen. Taiteellinen päämäärä oli käsitellä asukkailta tulleita toiveita. Tapaamisissa ei pidättäydytty enää pelkästään Ateneumin taidepakkaan tai ylipäätään maalaustaiteeseen. Tapaamisilla keskityttiinkin Helene Schjerfbeckin ja Ellen Thesleffin taiteeseen, sekä Tove Janssonin elämänvaiheisiin sekä Muumi-mukien syntyhistoriaan muun yleisemmän keskustelun lisäksi. Ensimmäisellä vapaaehtoistyönä ohjatulla kerralla asukkaita oli läsnä 13 henkilöä, jonka lisäksi henkilökunnasta kaksi edustajaa. Toisella kerralla asukkaita oli 14 ja läsnä yksi henkilökunnan edustaja. Tunnesäätikartastoa ei enää käytetty palautteen antamisen välineenä.

Ryhmätapaamisten runko pysyi vapaaehtoistyössä edelleen samana, mutta vetäjiä oli siis vain yksi. Tapaamisissa oli huomattavaa, että kävijämäärä oli edellisiin kertoihin verrattuna edelleen kasvusuuntainen ja viimeisellä kerralla läsnä oli jo 14 asukasta. Osanottajien ydinjoukko pysyi edelleen samana ja asukkaita alkoi olla jo ovella vastassa odottamassa Taideklubin alkamista. Ryhmän toiminnassa alkoi näkyä alkupään tapaamisiin verrattuna selvää kehittymistä. Tietoisuus siitä, mitä Taideklubi tarkoittaa ja toistuva kokemus siitä, kuinka tässä ryhmässä toimitaan, näkyi selvästi ryhmää koostavana ja rauhoittavana tekijänä. Kerta kerralta kului vähemmän aikaa itse alku- ja loppuorientoitumiseen ja samalla itse keskusteluihin ja yhteiseen ajatusten jakamiseen käytettävä aika lisääntyi itse tapaamiskertojen sisällä. Tietyntyylinen tuttuus toi ohjaajalle selkeyttä omaan tehtävään, toistuviin pulmatilanteisiin saattoi varautua jo paremmin etukäteen ja samalla kyky lukea ryhmää kehittyi edelleen. Projektin alkutapaamisilla kommunikaatio tapahtui paljolti niin, että asukkaat vastasivat kysyttäessä ja vastasivat nimenomaan ohjaajalle. Omia toiveita ei kysyttäessäkään tuotu esiin. Viimeisillä kerroilla tämä näyttäytyi jo aivan toisin; keskustelu oli vilkasta ja se kulki suoraan asukkaalta asukkaalle ja omia toiveita sekä mielenkiinnon kohteita ilmaistiin innostuneesti ja vapaammin. Keskustelujen sävy pysyi edelleen avoimena ja kannustavana. Raskaitakin muistoja ja kokemuksia jaettiin rauhallisin mielin ja hyvässä hengessä yhdessä kokien. Oli myös mielenkiintoista huomata, kuinka jo tutuksi tullut ryhmätalanteiden rakenne tuki ryhmän toimintaa. Vakituiseemmin tapaamisiin osallistuneet asukkaat ohjasivat jo itsekin toisiaan ja uudempia ryhmäläisiä esimerkiksi istumispaikkojen valinnassa ja aiheiden

käsittelyjärjestyksessä ja -tavassa. Mikäli ajankäytöllisesti olisi ollut mahdollista, olisimme molemmat jatkaneet antoisaa vapaaehtoistyötä vielä pidemmän aikaa ja Taideklubin toiminta osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavana tekijänä olisi edelleen voinut kasvaa.

6.5 Neljäs tapaamiskerta, yhteenvetoa henkilökunnan kanssa

Neljäs tapaamiskerta oli alun perin suunniteltu olevan lähinnä VTS-menetelmää koskeva perehdytys- ja informaatiotilaisuus palvelutalon henkilökunnalle ja/tai vapaaehtoisille. Käytännössä palvelutalon henkilökuntaa kuitenkin osallistui jo jokaiselle Taideklubin tapaamiskerralle ja he olivat mukana havainnoimassa ryhmätoimintaa sekä VTS-menetelmän soveltamista käytännössä. Neljännelle kerralle osui myös päällekkäisyys talon muun toiminnan kanssa ja henkilökunnan yhtäaikaista osallistumista perehdytystilaisuuteen oli mahdotonta järjestää. Tämän vuoksi päätimme yhdessä palvelutalon henkilökunnan kanssa, että keskitymme kertomaan havainnoistamme ja kokemuksistamme, sekä analysoimaan ja pohtimaan projektin tuloksia yhdessä palvelutalon sosiaaliohjaajan Jaana Ventelän kanssa. Keskustelun tuloksia avaamme tarkemmin pohdintaosuudessa, luvussa 8.

6.6 Yhteenveto

Taideklubi kokoontui kesäkuussa 2015 yhteensä kolme kertaa, jonka lisäksi heinäkuussa 2015 järjestettiin vapaaehtoistyönä vielä kaksi Taideklubia. Ensimmäinen tapaamiskerta oli tavoitteineen varattu ryhmän osallistujiin, ohjaajiin ja taidekortteihin tutustumiselle. Toimintaan ja työskentely-ympäristöön tehtiin muutoksia saadun kokemuksen ja oman toiminnan reflektion tuloksena. Toisella kertaa tavoitteena oli soveltaa VTS-menetelmää ryhmän toimintaan ja taiteellisena teemana oli Akseli Gallen-Kallela. VTS-menetelmään lisättiin tarinankerronnallisia elementtejä taiteilijasta ja hänen töistään. Pääteoksena oli asukkaita ensimmäisellä tapaamiskerralla paljon puhuttanut Kullervon kirous. Tämän lisäksi tarkasteltiin myös teoksia Lemminkäisen äiti sekä Poika ja Varis. Kolmannella kerralla tavoitteena oli kehittää edelleen VTS-menetelmää kohderyhmälle sopivammaksi. Taiteellisena teemana oli Albert Edelfeldt ja pääteoksena palvelutalon Tuvan seinällä oleva kehystetty suurikokoinen teos Ruokolahden eukoja kirkonmäellä. Tarinankerrontaa lisättiin, olimme hankkineet tietoja taitelijan elämänvaiheista ja maalausten syntyhistoriasta sekä lisäsimme mukaan mielenkiintoisia ja humoristisiakin anekdootteja yksittäisten maalausten luomisprosessiin liittyvistä seikoista. Lisäksi tutkimme teoksia Leikkiviä poikia rannalla sekä Pariisin Luxemburgin

puistossa. Vapaaehtoistyönä pidetyissä kahdessa seuraavassa Taideklubissa ei pidättyä enää pelkästään Ateneumin taidepakkaan, mutta tavoitteena oli kehittää edelleen VTS-menetelmää kohderyhmän tarpeita vastaamaan. Edellisten lisäysten jatkoksi mukaan tuotiin nyt myös palvelutalossa paljon pidetyistä tietokilpailuista. Arvuuttelimme muun muassa taideteosten kaupallista arvoa. Tapaamisilla keskityttiin Helene Schjerfbeckin ja Ellen Thesleffin taiteeseen, sekä Tove Janssonin elämänvaiheisiin sekä Muumi-mukien syntyhistoriaan muun yleisemmän keskustelun lisäksi.

7 Arviointi

Opinnäytetyömme tarkoitus oli lisätä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä Itäkeskuksen palvelutalon asukkaiden keskuudessa ryhmätoiminnan keinoin. Tuotimme palvelutalolle kaikille avoimen Taideklubi -projektin. Taideklubi kokoontui asukkaiden kanssa kaikkiaan yhteensä 5 kertaa, joista kolme ensimmäistä kertaa kuuluivat varsinaiseen opinnäytetyöhön ja kaksi seuraavaa järjestettiin vapaaehtoistyönä alkuperäisen projektin jatkoksi. Tämän lisäksi projektiin kuului yksi arviointitapaaminen palvelutalon sosiaaliohjaajan kanssa. Projekti rakennettiin sosiaalipedagogiikan, osallisuuden ja yhteisöllisyyden lähtökohdista ja teoriaperustasta. Sovelsimme käytännön toiminnassamme Keskustele van kuvankatselun menetelmää (Visual Thinking Strategies) ja työvälineenä käytimme Ateneumin taidemuseon taidepakkaa.

Projektin onnistumista arvioimme tavoitteiden toteutumisen, saadun palautteen ja oman toimintamme reflektion kautta. Tavoitteiden toteutumista seurasi havainnoimalla ryhmän toimintaa. Palautetta keräsimme vapaamuotoisena suullisena palautteena osanottajilta sekä Pesäpuu ry:n Tunnesäätikartan avulla. Oma toimintaamme reflektioimme jokaisen Taideklubikerran jälkeen ja koko projektia yhdessä palvelutalon sosiaaliohjaajan kanssa erillisessä tapaamisessa projektin päättyessä.

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittäminen vaatii aikaa ja rauhaa. Oli hyvä varata mahdollisuus rauhalliseen etenemiseen, jotta tutustuminen ryhmän osanottajiin, ohjajiin ja työmenetelmiin sujuu suotuisasti. Yhteisöihin kuulumisessa on useita etuja, kuten esimerkiksi yhteenkuuluvuuden tunne ja yhdessä tekemisestä koitua ilo, jotka luovat turvallisuutta ja lisäävät elämän hallittavuuden kokemusta (Kumpulainen 2004). Huomasimme, että pidempään laitospäristössä asuneet kokivat jo valmiiksi yhteenkuu-

luvaisuuden tunnetta, mutta eivät toisaalta kenties aina olleet tottuneet oman äänen kuulumiseen toiminnan lähtökohtana. Osallisuus miellettiin ehkä osallistumiseksi pikemminkin valmiiksi järjestettyihin tapahtumiin ja toimintoihin kuulijan ominaisuudessa. Aktiivinen osallistuminen ja omien toiveiden esittäminen ei siis tullut esille heti luonnostaan, siten kuin osallisuuden käsitteen kautta ajatellaan, vaan sille oli rauhassa annettava aikaa, tilaa ja mahdollisuus tulla esiin. Toiminnan toistuessa, tuttuuden lisääntyessä ja hyvän ilmapiirin vallitessa oma äänikin alkoi nousta ja omia toiveita esitettiin rohkeasti. Näihin toiveisiin vastattiin varsinaisen opinnäytetyöprojektin jatkona järjestetyissä vapaaehtoistyönä toteutetuissa Taideklubeissa.

Okulovin mukaan osallisuuden kokemus mahdollistuu toiminnan kautta, sillä se ei rajaa ketään ulos, vaan jokainen voi osallistua toimintaan oman kykynsä ja kiinnostuksensa mukaan. Palvelutalossa toiminnallisten tekijöiden toteutumiseen oleellisesti vaikuttava tekijä on asukkaiden toimintakyky. Heikentynyt toimintakyky vähentää asukkaiden osallistumista, ja edelleen vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden kokemuksia. (Okulov 2008: 89–90.) Tälle asiakasryhmälle räätälöimämme taidepainotteinen ryhmätoiminta tuki mielestämme hyvin osallisuuden toteutumista. Menetelmävalinnat onnistuivat. VTS-menetelmää oli mielekästä ja joustavaa soveltaa asukkaiden ja vaihtelevien tilanteiden mukaan vielä varsinaisen toiminnan aikana. Asiakasryhmän toimintakyky oli ennakkoodotuksia ja -tietoja heikompi. Ikäryhmälle tyypilliset pulmat esimerkiksi muistamiseen, näkemiseen, kuulemiseen ja fyysisiin rajoitteisiin liittyen tulivat esille jokaisella tapauksella, mutta niiden nouseminen toiminnan esteeksi vältettiin hyvällä suunnittelulla, VTS-menetelmän kehittämisellä asiakasryhmän tarpeita vastaavaksi sekä nopealla reagoimisella ja soveltamisella itse toiminnan aikana.

Sosiaalinen osallisuus on hyvin merkittävä osa ikääntyvienkin elämää, mutta sen tukeminen jää usein ikääntyneiden itsensä hoidettavaksi vaikka se tulisi konkretisoida toimiksi tilanteissa, joissa tarvitaan ulkopuolista apua ja tukea ylläpitää sosiaalisia suhteita (Haverinen 2008: 232–235). Lähdimme ajatuksesta että mikään Taideklubiin ajateltu toiminta ei ole etukäteen mahdotonta, vaan että sovellamme harjoitukset ja ryhmätilanteiden rungot niin että siellä on runsaasti erilaisia tarttumapintoja ja osallistumisen mahdollisuuksia. Emme siis keskittyneet pelkkään kuvan katseluun, vaan lisäsimme VTS-menetelmään tarinankerronnallisia elementtejä, jotta esimerkiksi näkemisen ongelmat eivät muodostu esteeksi Taideklubiin osallistumiselle. Ajoittain koimme silti voimattomuutta joidenkin esille tulleiden tilanteiden kanssa, esimerkiksi silloin kun ryhmässä näyttäytyi yhtä aikaa voimakkaasti sekä muistiongelmat että näkö-, kuulo- ja

puheentuottamisen pulmat, fyysisen toimintakyvyn rajoitteet ja käytettävissä olevan tilan rauhattomuus. Näissä tilanteissa huomasimme että huumori ja rento tunnelma auttavat. Tukeuduimme myös toisiimme ohjaajina ja melko luontevallakin tavalla pääsimme haasteellisistakin hetkistä ylitse hyödyntäen kummankin omaa persoonallista tapaa tehdä ohjaustyötä. Ajattelimme myös että välttämättä joka hetki toiminnan keskiössä ei edes tarvitse pitää kuvien katselua tai taidekeskustelua, vaan ajatus siitä, että olemme tässä, tällaisina kuin olemme ja kohtaamme toisemme tasavertaisina tänään näin. Kohtamäki ja Palomäki esittivät, että kuvallisen ja elämäntarinnallisten menetelmien kautta vanhainkotiin voisi kehittyä viisauden ympäristö, jolloin elämäntarinat palkitsevat sekä asukkaita että työntekijöitä (Kohtamäki – Palomäki, 2010: 35–47). Osallisuuden ja yhteisöllisyyden siemeniä voi viljellä myös hyvän kohtaamisen kautta ja joskus on toiminnalle sopivaa neuvokkuutta hellittää etukäteen kaavailuista toiminnallisista päämääristä.

Kairalan (2010) mukaan halu kuulua, olla mukana ja kokea itsensä tarpeelliseksi ovat ihmisen perustarpeita. Nämä perustarpeet eivät katoa iän myötä vaan todennäköisesti jopa lisääntyvät toimintakyvyn rajoituksessa, sillä silloin toisten mahdollistaman, tuetun osallisuuden merkitys korostuu. (Kairala 2010: 4.) Huomasimme, että esimerkiksi näkemiseen liittyvät pulmat olivat moninaisia eivätkä ne korjaantuneet pelkästään tarkasteltavan kuvan kokoa suurentamalla. Kokeilimme tätä käyttämällä palvelutalon omaa suurikokoista maalausta, Albert Edelfeldtin Ruokolahden eukkoja kirkonmäellä, eräällä tapaamisessa mutta pulmat pysyivät edelleen samoina suuresta kuvakoosta huolimatta. Tässäkin esimerkiksi tarinankerronnallisuus taiteilijoiden elämästä, luomistarinat maalausten taustalla tai tietokilpailumainen arvuuttelu kuuluisan taideteoksen kaupallisesta arvosta toimi eri osallistujia aktivoiden ja osallistaen. Soveltaminen oli tuloksekasta, sillä kukaan näköpulmia esilletuonneista ei jäänyt pois seuraavilta tapaamiskerroilta. Eettisesti oli myös tärkeää, ettei mikään toimintakyvyn rajoite tai terveydellinen pulma sulkisi ketään pois, tai toisaalta myöskään nostata osallistujaa epäedullisesti esiin, vaan sovelsimme toimintaa niin että jokainen voisi siihen osallistua luontevasti sellaisena kuin on omista lähtökohdistaan.

Oma roolimme ohjaajina oli tärkeä eettisyyden, tasa-arvoisuuden ja yhtätärkeyden edistäjänä ja vaalijana. Tässä Taideklubi -sarjassa osallistujien erilaiset kokemukset ja aiempi harrastuneisuus taiteesta olisi voinut muodostaa jännitteitä tai keskinäisen kilpailutilanteen ja sitä kautta painottaa ryhmän dynamiikkaa epäedullisesti osallisuuden ja yhteisöllisyyden tavoitteita vastaan. Tämä vältettiin napakalla mutta ystävällisellä

ohjauksella ja VTS-menetelmän joustavalla soveltamisella, huumoria-kaan unohtamatta.

Ryhmän toiminnassa voitiin havaita selvää kehittymistä kun tarkastellaan koko Taideklubi -ketjua. Annin vapaaehtoistyönä jatkamassa toiminnassa näkyi loppua kohden vielä selvempi ero opinnäytetyönä käynnistetyn Taideklubin ensimmäiseen kertaan verrattuna. Ensimmäisellä kerralla kommunikaatio kulki lähinnä vain osallistujan ja ohjaajan välillä ja taideklubilaiset vastasivat ohjaajan kysymyksiin lähinnä vain kysyttäessä ja vastaus annettiin nimenomaan ohjaajalle. Viimeisellä kerralla keskustelu oli jo varsin lennokasta, keskustelu eteni suoraan asukkaalta asukkaalle ja ohjaajalle jäi enää lähinnä tarkkailijan rooli ja tietynlainen eettisyyden ja tasapuolisuuden vahvistaminen sekä huolehtiminen siitä, että jokainen saa osallistua keskusteluun omista lähtökohdistaan käsin ja tulee yhtäläillä kuulluksi.

Projektin aikana osanottajista suurin osa pysyi samana ja toiminta alkoi tulla tutuksi. Toiminnan kannalta olikin eduksi se, että taideklubilaisten vakiojoukko pysyi samana, eikä jokaisella kerralla tarvinnut lähteä rakentamaan ryhmää, sen toimintatapaa ja ryhmähenkeä aivan alusta asti. Lähes kaikki osallistuivat myös keskusteluun, kuvat herättivät muistoja ja yhteistä kokemuspintaa löytyi esimerkiksi äitiydestä, lapsuusmuistoista, läheisen ihmisen menettämisestä, elämän raskaista kokemuksista, nuoruusvuosista, työkokemuksesta ja taiteesta sekä sen merkityksestä yleensä. Kommunikaatiota tapahtui sanallisen vuorovaikutuksen lisäksi esimerkiksi elein ja laulamalla, kunkin oman toimintakyvyn mukaan. Saimme palautetta että asukkaista oli mukavaa itsessään jo se, että on jotakin mitä odottaa eli seuraavan kerran ryhmätapaamista.

Tunnesäätikartta ryhmänohjauspalautteen välineenä ei ole mielestämme toimiva ratkaisu tämän asiakasryhmän kanssa. Valitut kortit olivat toistuvasti selvässä ristiriidassa suullisen palautteen kanssa ja oli nähtävissä, että valittu kuvakortti kuvasi kenties pikemminkin päivän tai viikon yleisiä tunnelmia tai valituksi tuli muuten vain jokin itseä miellyttävä kuva. Tämän asiakasryhmän kanssa toimintakyky ei myöskään riittänyt korttien omatoimiseen valitsemiseen tai seinätaskuun asettamiseen. Näin ollen myös kokoontumisien loppuun ajattelemamme pieni fyysinen aktiivisuus palautteen antamisen muodossa pitkän paikallaan istumisen jälkeen jäi toteutumatta. Havaintojemme perusteella suosittelimme selkeämpää ja yksinkertaisempaa palautemenetelmää vastaaventyyppisen asiakasryhmän kanssa, mikäli kuvallisia palautekortteja halutaan käyt-

tää. Esimerkiksi selkeät musta-valkoiset hymynaamakortit (hymy, neutraali, suru) voisivat toimia selkeydessään paremmin.

8 Pohdinta

Opinnäytetyömme oli toiminnallinen työ, jonka vuoksi sen tuloksia ei voi suoraan yleistää. Osallistujat Taideklubiin valikoituvat vapaaehtoisuuteen ja omaehtoisuuteen perustuen. Palvelutalon puolelta toiminnasta toivottiin kaikille avointa ja siitä tiedotettiin palvelutalon normaalin kuukausiohjelman yhteydessä. Osallistuminen ei myöskään edellyttänyt ilmoittautumista tai paikan varaamista. Taideklubiin saattoi oman valinnan mukaan osallistua vaikkapa vain kerran tai ottaa osaa jokaiseen tapaamiseen.

Ikääntyvien määrän lisääntymisen vuoksi on aiheellista pohtia ja kehittää tapoja sekä toimintaa, joilla tämän kasvavan väestöryhmän hyvinvointia voidaan tukea. Havaintojemme pohjalta ajateltiin, että Taideklubi -sarjan tyyppinen toiminta voisi olla yksi eettisesti kestävä ja hyvin kohderyhmän tarpeisiin muokattavissa oleva keino vastata tähän haasteeseen. Mielestämme tässä työssä käytetty sovellettu VTS-menetelmä yhdistettynä Ateneumin taidekorttisarjaan voisi toimia muidenkin asiakasryhmien kanssa mukavana ja neutraalina alustana osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevassa toiminnassa. Ryhmätoimintaa on näistä lähtökohdista käsin helppo muokata ja sovittaa erilaisten kohderyhmien tarpeeseen.

Arvioimme ja pohdimme projektin tuloksia yhdessä palvelutalon sosiaaliohjaajan Jaana Ventelän kanssa 20.8.2015. Kävimme keskustelussa aluksi läpi projektin taustat ja tavoitteet. Lähdimme siis tavoittelemaan palvelutalon asukkaiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen lisääntymistä taiteen tutkimisen keinoin. Yhtä tapaamiskertaa lukuun ottamatta osallistujia oli 10–14 henkilöä, jonka lisäksi mukana oli aina 1-3 henkilökunnan edustajaa. Taideklubin suosio ylitti odotukset, sillä yleensä tämän tyyppiseen palvelutalon ryhmätoimintaan osallistuu vähemmän ihmisiä. Alkutietojen pohjalta odotimme noin 6 asukkaan ryhmiä.

Kehitimme myös VTS-menetelmää eteenpäin asiakasryhmän tarpeita huomioiden. VTS-menetelmä perustuu siis keskustelemaan kuvan katseluun. Me toimimme siihen lisäksi tarinankerronnallisia elementtejä, kuten tietoa taiteilijoista ja heidän elämäntilanteistaan, mielenkiintoisia luomistarinoita taidemaalauksen taustalta, pohdintaa taidete-

osten aikana saamasta kritiikistä ja tietokilpailumaista arvuuttelua taideteosten kaupallisesta arvosta.

Kaikille avoin toiminta asettaa ryhmänohjaukselle omanlaisiaan haasteita, ja kulloisenkin päivän ja ryhmän tunnelma, toimintakyky ja vireyys on aina etukäteen arvoitus. Tämän vuoksi on hyödyllistä harkita etukäteen erityyppisiä vaihtoehtoja ja ohjauskeinoja ryhmätoiminnalle. Usein haasteisiin vastattiin paikan päällä lennossa säveltäen ja tässä onnistuttiin hyvin. Osallistujien toimintakyvyn eritasoisuus vaatii myös erityistä huomiota suunnittelutyössä. Ottaen huomioon kohderyhmässä erityisesti samaan aikaan näytettyvät kuulo-, näkö- ja muistiongelmat, fyysisen toimintakyvyn rajoitteet ja mahdollisesti käytettävissä olevan tilan koko sekä sen ajoittainen rauhattomuus, on viisasta myös harkita kuinka suuri tai pieni ryhmäkoko palvelisi parhaiten tarkoitusta.

Käytettävissä olevan tilan ajoittainen rauhattomuus ja osallistujien odotettua heikompi toimintakyky asetti tässä työssä myös omat haasteensa VTS-menettelyn käyttöön. Pohdimme, että taidekuvia olisi hyvä voida tutkia rauhassa ilman toistuvia ulkopuolisia keskeytyksiä, mutta laitospäivästä ympäristössä on ymmärrettävää että häiriötöntä tilaa tai aikaa voi olla vaikeata löytää ja myös asukkaiden omaan päivärutmiin sisältyvät terveydenhoitoasiat ja muut välttämättä huolehdittavat seikat luonnostaan katkaisevat välillä ryhmätilanteen.

Mielestämme taidekuvat olisi myös hyvä heijastaa suurelle pinnalle, esimerkiksi videotykillä, varsinkin jos ryhmän koko on suuri. Toisaalta havaitsimme, että osanottajat mielellään myös tutkivat kuvia omassa rauhassa kuvakortteja käsissään pitäen. On myös hyvä muistaa, että pelkästään kuvan suuri koko ei ratkaise kaikkia näkemiseen ja kuvien katseluun liittyviä ongelmia. Toisaalta myöskään näkemiseen liittyvät pulmat eivät ole esteenä toteuttamamme tyyppiseen toimintaan. Hyvällä suunnittelulla voi tarkoituksella monipuolistaa toiminnan sisältöä ja tarjota monenlaisia tarttumapintoja yhteiseen tekemiseen.

Pohdimme, että näkö-, kuulo- ja muistiongelmat yhdistettynä käytettävissä olevan tilan ajoittaiseen rauhattomuuteen muunsivat hieman alkuperäisiä suunnitelmiamme omaa opinnäytetyötämme koskien. Emme pystyneet viemään VTS-menettelyä niin pitkälle kuin alun perin ajattelimme siten kuin etukäteen ajattelimme. Sen sijaan etsimme ja annoimme enemmän tilaa elementeille, jotka tuntuivat palvelevan ryhmää ja tavoitteita kokonaisuutena ehkä vielä paremmin ja mahdollistivat hieman eri kautta osallisuutta ja

yhteisöllisyyttä. Taideklubiin lisätyt katkelmat taiteilijoiden elämästä, jännittävät tarinat maalausten synnystä kirvoittivat yhteisiin muisteluihin ja omien kokemusten jakamiseen ja tarjosivat monipuolisemman tarttumapinnan käsiteltäviin aiheisiin pelkän kuvankatsomisen lisäksi. Humoristisetkin anekdootit taideteosten synnystä toivat elävyyttä ja kepeyttä keskusteluihin. Myös esimerkiksi tietokilpailut ovat tässä palvelutalossa asukkaiden keskuudessa muutoinkin suosittuja ja niinpä myös sinne tänne ripotellut arvuuttelut tarjosivat omanlaisiaan tarttumapintoja keskusteluun ja ne otettiin vastaan innokkaasti.

Pohdimme, että asukkaille Taideklubi -sarja kokemuksena saattoi lisäksi merkitä myös henkilökohtaisella tasolla eri asioita eri ihmisille. Jollekin se oli tilaisuus ehkä tutustua maalauksiin, taiteilijoihin ja tarinoihin taiteen takana, jollekin toiselle se ehkä oli virkistävä poikkeus laitoksen arjessa, joku ei ehkä niinkään pystynyt toimintarajoitteiden takia osallistumaan kaikkeen mitä ryhmässä tapahtui, mutta tuli silti nähdä ja kuulla omista lähtökohdistaan. Esimerkiksi näkemiseen liittyvistä pulmista huolimatta asukkaat saattoivat olla osana käsiteltäviä aiheita tarttumalla tarjoamiimme tarinankerronnallisiin elementteihin.

Kaiken kaikkiaan Taideklubi -sarjan monimuotoisuus iloine ja onnistumisineen sekä haasteineen oli antoisaa, mutta myös ryhmänohjauksen kannalta ajoittain pulmallista. Mielestämme onnistuimme kokonaisuuden hallinnassa silti hyvin omia persoonallisuksiamme ja vahvuksiamme hyödyntäen, huumoria ja leikkimieltyä unohtamatta. Myös henkilökunnalta saatu positiivinen palaute tukee tämänsuuntaista tulkintaa. Itäkeskuksen palvelutalossa on käytössä oma Ateneumin Taidepakka, jonka käyttöä sovelletun VTS-menetelmän ohella paikalle päässeet ohjaajat ovat voineet seurata osallistumalla ryhmätoimintaan tämän projektin aikana.

Tämä opinnäytetyö löytyy Theseus-tietokannasta ja sen sisältö on kaikkien hyödynnettävissä. Itäkeskuksen palvelutalolle toimitetaan oma kopio tästä kirjallisesta raportista ohjaustoimintojen suunnittelun tueksi. Palvelutalossa on kesällä käynnistynyt maanantai-iltapäivisin ns. kulttuurikulma -kerho talon omien ohjaajien vetämänä. Ohjaajat ovat olleet mahdollisuuksiensa mukaan henkilökohtaisesti seuraamassa ja oppimassa tämän opinnäytetyön, Taideklubiprojektin, sisältöä ja VTS-menetelmän käyttöä toiminnan aikana. Keskustelujen perusteella he hyödyntävät näitä kokemuksia omassa ohjaustyössään jatkossa. Itäkeskuksen palvelutalossa on käytettävissä myös oma Ateneumin taidepakka ja heitä on ohjeistettu tukeutumaan tarpeen mukaan opasvihkossa esitet-

tyihin teemoihin, apukysymysluetteluihin ja VTS-menetelmän tiivistettyyn ohjeeseen. Palvelutalon sosiaaliohjaajan kanssa on keskusteltu toiminnan sopivuudesta esimerkiksi tulevaisuudessa vapaaehtoistyöntekijöiden toiminnan kanssa. Vapaaehtoiset voisivat valita yhdessä asukkaan tai asukkaiden kanssa Taidepakasta haluamiaan taidekortteja ja lähteä keskustelemaan niistä liitteissä mainittujen kysymysten avulla ja näin saada luontevan, helposti lähestyttävän ja neutraalin lähestymispinnan tutustumiselle ja yhdessä toimimiselle.

Mikäli VTS-menetelmää haluttaisiin toteuttaa pitkälle alkuperäisen menetelmän kehittäjän ajatuksen mukaan, mielestämme se vaatisi kunnolla onnistuakseen suhteellisen häiriöttömän tilan, paikan ja ajan sekä osallistujilta jokseenkin samansuuntaista toimintakykyä sekä tarkoitusta vastaavaksi harkitun ryhmäkoon. Sovellettuna menetelmä voi olla erinomainen työväline hyvinkin erilaisiin tilanteisiin. Toisaalta pohdimme, että hyvin vaihtelevantasoinen osallistujien ryhmä asettaa itsessään jo omat haasteensa ryhmän hallintaan ja toimintaan. Ohjaustoiminnassa olisikin aina hyvä miettiä, mitä kulloisellakin ryhmätoiminnalla tai projektilla tavoitellaan; pyritäänkö esimerkiksi pikemmin virkistystoimintaan ja arjen elävöittämiseen vai syvempiin kauaskantoisempiin tavoitteisiin ja tuloksiin.

Lähteet

Aejmelaeus, Riitta - Kan, Suvi - Katajisto, Kaija-Riitta - Pohjola, Leena 2007. Erikoistu vanhustyöhön: osaamista hyvään arkeen. Helsinki: WSOY. 23–24.

Alila, Antti -Gröhn, Kari - Keso, Ilari - Volk, Raija 2011. Sosiaalisen kestävyuden käsite ja mallintaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:1. Sosiaali- ja terveysministeriö 2011. Verkkodokumentti. n.d.
<<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112317/URN%3aNBN%3afi-fe201504224532.pdf?sequence=1>>.13. Luettu 3.9.2015.

Asikainen, Paula 1999. Yhteisön aktivointi. Toimintatutkimus sosiaali- ja terveystoimen työssä. Tampereen yliopisto. Tampere 1999. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1999.19.

Brand, Sari – Holmi, Markku – Kuikka, Anu 2013. Avain osallisuuteen : menetelmiä ikääntyneiden ryhmätoimintoihin. Osa 1. Vanhus- ja lähimmäispalveluliitto. Helsinki.10.

Brandenburg, Cecilia von (2008): Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12.

Elo, Satu 2008. Hyvinvointia tukeva ympäristö. Teoksessa Voutilainen, Päivi – Tiikkainen, Pirjo (toim.) Gerontologinen hoitotyö. Helsinki: WSOY. 97–100.

Eloranta, Tuija - Punkanen, Tiina 2008. Vireään vanhuuteen. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 2008. Otavan kirjapaino oy, Keuruu 2008. 135

Haverinen, R. 2008. Osallisuutta ja ihmisen kunnioitusta –ikäntyneiden palvelukokemuksia. Teoksessa: Suomi, A. & Hakonen, S. (toim.)Kuluerästä voimavaraksi. Sosio-kulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskäsityksiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 232.

Helsingin kaupunki 2014. Itäkeskuksen palvelutalo. Verkkodokumentti. n.d.
<<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/ikaantyvien-palvelut/asumispalvelut/ita/itakeskus/>> Luettu 20.4.2015.

Hyypä, Markku T 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. PS-kustannus. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 2002. 33–35.

Hämäläinen, Juha 2007. Sosiaalipedagogiikan kaksi kehityslinjaa. Teoksessa Hämäläinen, Juha – Nivala, Elina (toim.): Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Kuopio: Suomen Sosiaalipedagoginen Seura ry. 9 - 16.

Itkonen, Satu – Utriainen, Anu – Leppälä, Osmo – Appelberg, Maria 2013. Ateneum taidepakka. Ateneumin taidemuseo. Helsinki: Valtion taidemuseo.

Itkonen, Satu 2011. Taidekuvan äärellä: katso, koe, jaa. Kansanvalistusseura. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Itkonen, Satu 2015. Curriculum vitae. Verkkodokumentti. <<http://satuitkonen.nettisivu.org/cv/>>. Luettu 18.8.2015.

Julkunen, Raija 2008. Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa: Suomi, Asta & Hakonen, Sinikka (toim.) 2008. Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskäsityksiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 16–19.

Jyrkämä, Jyrki 2003. Ikääntyvä yhteiskunta ja vanhojen elinolot. Teoksessa Marin, Marjatta – Hakonen, Sinikka (toim.): Seniori - ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Juva: PS Kustannus.13-16.

Kairala, Maarit 2010. Osallisuus ikäihmisten näkökulmasta. Lapin yliopisto/sosiaalityön lehtori. Luentomateriaali. Verkkodokumentti. 18.11.2010. <<http://phekaisevatyo.pbworks.com/f/Osallisuus+ik%C3%A4ihmisten+n%C3%A4k%C3%B6kulmasta.pdf>>. Luettu 10.8.2015. 1-24.

Kaukonen, Niina 2003. Yhteisöllisyys palvelutalossa ikäihmisten ja työntekijöiden kokemana. Opinnäytetutkielma. Hoitotiede: Hoitotyön johtamisen koulutus. Kuopion yliopisto. Hoitotieteenlaitos.

Kohtamäki, Tiina – Palomäki, Sirkka-Liisa 2010. Valokuvat vanhainkodin asukkaiden elämäntarinoiden lähteenä. Janus 1. 35–47.

Koskinen-Ollonqvist, Pirjo - Rouvinen-Wilenius, Päivi - Aalto-Kallio, Mervi 2009: Osallisuus terveystekijänä. Promo 60: 5/2009, Terveyden edistämisen lehti. 30–31.

Koskinen-Ollonqvist, Päivi (toim.) - Rouvinen-Wilenius, Päivi 2011: Tasa-arvo ja osallisuus väylä terveyteen. Järjestöt suunnan näyttäjinä. Terveyden edistämisen keskus ry. Julkaisu 9/2011. Verkkodokumentti. nd. <http://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/tasa-arvo_ja_osallisuus_2012.pdf>. Luettu 4.9.2015.

Kröger, Teppo (toim) 2007. Sosiaalityö vanhuuden edessä. Teoksessa Kröger, Teppo(toim) 2007: Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS-kustannus.WS Bookwell Oy. Juva 2007. 7-15.

Kumpulainen, Riitta 2004. Hyvinvointia yhteisöllisyydestä. Mielenterveys 03/04. Verkkootikkeli. nd. <http://www.aikakauslehdet.fi/content/aikakauslehti_opinnoissa/artikkelipankki/yhteisollisyht.htm>. Luettu 21.8.2015.

Kurki, Leena 2007. Sosiaalipedagogiikkaa ikäihmisten parissa. Teoksessa Hämäläinen, Juha – Nivala, Elina (toim.): Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Kuopio: Suomen Sosiaalipedagoginen Seura ry. 197 - 226.

Lahtinen, Mari 2004. Välittämisen etiikka vanhustyön lähtökohtana. Teoksessa Lintula, Hanna: Vanhuksen äänen kuuleminen. Hygieia. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 50–55.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980 1.4.2015.

Lehtinen, Heidi 2015. Sosiaaliohjaaja. Itäkeskuksen palvelutalo. Helsinki. Haastattelu 27.4.

Lehtonen, Heikki 1990. Yhteisö. Vastapaino. Tampere. 23–26.

Lehtovirta, Mauri (toim.) - Varho, Jenni. Taidetta ikä kaikki: Selvitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä. Helsingin kaupunki, kulttuurikeskus, 2010. Verkkodokumentti. n.d. <http://www.kansalaisareena.fi/Taidetta_ika_kaikki.pdf>. Luettu 18.4.2015.

Nietosvuori, Leena 2008. Luovat ja toiminnalliset menetelmät sosionomin työssä. Teoksessa Viinamäki, Leena (toim.): 14 Puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi - Tornion ammattikorkeakoulu. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy. 135 – 142.

Okulov, Seija 2008: "Yksinolo ois aika orpoo" – vanhusten palveluasumisen yhteisölliset tekijät palvelutalon asukkaiden kokemuksissa. Kuopion yliopisto. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <<http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=8b97024e-f15b-4794-b2f5-a6d8cb920bd8>>. Luettu 15.8.2015. 1-144.

Paasivaara, Leena - Nikkilä, Juhani 2010: Yhteisöllisyydestä työhyvinvointia. Nord Print Oy. Helsinki 2010.

Paasivaara, Leena 2004. Kuuleeko palvelujärjestelmä vanhuksia? Teoksessa Lintula, Hanna: Vanhuksen äänen kuuleminen. Hygieia. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 19–32.

Pelkonen, Marjaana (toim.) - Parviainen, Tuire 1998. Yhteisöllisyys – avain parempaan terveyteen. Työvälineitä hoitotyöhön. Sairaanhoidon tutkimuslaitos. Stakes. Raportteja 217. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 1998.

Pesäpuu ry. Tunnesäätilakortit n/d. Seinävaate. Jyväskylä.

Ranne, Kaarina 2002. Sosiaalipedagogiikan ydintä etsimässä. Sosiaalipedagogiikka suomalaisten ja ruotsalaisten asiantuntijahaastattelujen sekä dokumenttien valossa. Turun yliopisto. Turku 2002. Painosalama Oy. Turku. 134.

Saastamoinen, Mikko 2009. Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Yhteisöllisyys liikkeessä. Jyväskylä: Bookwell Oy, 33–66. Saastamoinen 2012, 35–43.

Sihvola, Tapani 2013. Taide on jokaisen oikeus. Teoksessa Malte - Colliard, Katri – Lampo, Marjukka (toim.): Voimaa taiteesta, malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampere: Tammerprint. 13 - 14.

Taipale, Mona 2007. Ikääntyneiden innostamisen sosiokulttuurisia käytäntöjä. Teoksessa Hämäläinen, Juha – Nivala, Elina (toim.): Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Kuopio: Suomen Sosiaalipedagoginen Seura ry. 231–243

THL. Eriarvoisuus. Hyvinvointi- ja terveyserot. Verkkodokumentti. 19.1.2015. <<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus>>. Luettu 4.9.2015.

THL. Osallisuus syrjäytymisen vastaparina. Elinolot ja hyvinvointi. Syrjäytyminen ja osallisuus. Verkkodokumentti. 29.6.2015. <<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointipolitiikka/elinolot-ja-hyvinvointi/syrjaytyminen-ja-osallisuus/osallisuus-syrjaytyminen-vastaparina>>. Luettu 4.9.2015.

Ventelä, Jaana 2015. Sosiaaliohjaaja. Itäkeskuksen palvelutalo. Helsinki. Haastattelut 27.4., 20.8., 8.9.2015.

Vilkkumaa, Ilpo (toim.) - Karjalainen, Vappu 2004. Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere 2012. Verkkodokumentti. n.d. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102986/URN_ISBN_978-952-245-782-0.pdf?sequence=1>. Luettu 25.8.2015.

Yleisiä kysymyksiä kuvan katselun tueksi Satu Itkosen mukaan.

Yleisiä kysymyksiä

AIHE, TEEMA, TARINA

1. Mitä kuvassa on meneillään?
2. Mihin kiinnität huomiosi ensimmäiseksi?
3. Millaisia asioita kuvasta löytyy?
4. Mitä kuvassa tapahtuu?
5. Missä kuva tapahtuu?
6. Milloin kuva tapahtuu?
7. Onko kuvassa jokin teema?
8. Kertooko kuva tarinan? Millaisen?
9. Jos kuva olisi kolmikuvaisen sarjakuvan keskimäinen ruutu, millainen voisi olla ensimmäinen ja mikä viimeinen kuva?
10. Millä yhdellä sanalla kuvaisit tätä teosta?
11. Mikä teoksen nimi voisi olla?

TEKOTAPA, MUOTO

12. Miten kuva on tehty?
13. Onko kuvassa rytmi?
14. Miten kuva on rajattu? Miksiköhän?
15. Miten kuva on sommiteltu?
16. Millaisia värejä kuvassa on käytetty ja miten?
17. Millainen valo kuvassa on?
18. Onko kuvassa jokin vuorokauden- tai vuodenaika?

AISTIT

19. Aistitko kuvasta lämpötilan tai kosketuksen?
20. Millainen musiikki kuvaan sopisi?
21. Miten kuva liikkuisi, jos se liikkuisi?
22. Millainen ääni kuvasta voisi kuulua?
23. Millaisia hajuja, tuoksuja tai makuja kuvaan voisi liittyä?

LINKKI OMAAN ELÄMÄÄN

24. Miten kuva liittyy omaan elämäsi?
25. Onko kuvassa jotain tuttua?
26. Miellyttääkö kuva sinua?
27. Jos kuva ei miellytä sinua, mistä se voisi johtua?

VTS-menetelmä (Visual Thingking Strategies, Keskusteleva kuvan katselu). Esimerkki Satu Itkosen mukaan.

Keskusteleva kuvan katselu

KUN ON AIKAA *Pienryhmässä, museossa, näyttelytilassa tai omissa tiloissa korttien tms. kuvajäljenteiden kanssa. Tavoitteena on innostaa kaikki tasavertaisesti keskustelemaan kuvasta, tekemään havaintoja ja näkemään/katsomaan tarkemmin.*

Tämä keskustelumenetelmä on kehitelty kuvan katsomisen, kriittisen ajattelun ja vuorovaikutustaitojen kehittämiseksi. Sen onnistunut soveltaminen voi lisätä ryhmäläisten osallisuutta ja kiinnostusta kuviin.

Alkuviritys: Keskustelun vetäjä/ohjaaja kysyy, onko ryhmälle ok, että katsotaan yhdessä kuvia ja keskustellaan niistä. Ollaan rauhallisessa tilassa niin, että kaikilla on mahdollista nähdä kuva tai taideteos. Ohjaaja ei jaa tietämystään, kuville ei etsitä yhtä oikeaa tulkintaa, vaan kaikki huomiot, tulkinnat ja ajatukset tulevat osallistujilta. Ohjaaja on aidosti kiinnostunut siitä, mitä ryhmäläiset kuvista ajattelevat ja keskittyy ymmärtämään, mitä he vastauksillaan tarkoittavat.

Aluksi: Katsotaan kuvaa hiljaisuudessa noin minuutin ajan.

Ohjaajan kysymykset:

1. Mitä kuvassa on meneillään? *(Tämä kysytään vain kerran, keskustelun aluksi.)*
2. Mikä kuvassa näkemäsi saa sinut sanomaan niin? *Kysymyksen sanamuotoa täytyy vaihdella tilanteen ja vastausten mukaan.*
3. Mitä muuta voimme löytää?

Aina jonkun vastatessa ohjaaja osoittaa teoksen kohtaa, josta vastaaja on tehnyt havaintonsa, keskittyy ymmärtämään, mitä vastaaja sanoo ja toistaa sen aina omin sanoin koko ryhmälle säilyttäen vastaajan ajatuksen. Jos vastaaja sanoo kuvan olevan surullinen, ohjaaja voi kysyä vastaajalta lisäkysymyksen 2 (muotoiltuna luontevaksi asiayhteyteen). Siihenkin saadun vastauksen ohjaaja toistaa omin sanoin. Sitten hän kysyy koko ryhmältä kysymyksen 3. Kysymyksiä 2 ja 3 vaihdellaan

keskustelun kuluessa. Tavoitteena on saada koko ryhmä osallistumaan, eli ei etsitä yhtä ”oikeaa” tulkintaa, vaan ohjaaja pysyttäytyy neutraalina ja kokoaa yhteen erilaisia saamiaan vastauksia ja koettaa saada ryhmäläisiä löytämään vielä lisää asioita kuvasta.

Vastaajien tulee perustella väitteensä ja tulkintansa sillä, mitä kuvassa näkevät. Jos joku kysyy ohjaajalta tietoa teoksesta, voi tämä ensin kysyä, jos joku ryhmästä osaa vastata kysymykseen tai innostaa ryhmää miettimään, mistä tiedon voisi saada. Ohjaaja voi kertoa mahdollisen tietonsa sekä sen, mistä tieto on hankittu. Keskeistä on huomata, että ihmisillä voi olla monenlaisia, keskenään ristiriitaisiakin ajatuksia kuvista, ja että he myös voivat keskustelun kuluessa muuttaa mielipiteitään. Keskustelun voi jättää avoimeksi, vältetään yhteenvetojen tai lopullisten tulkintojen tekemistä. Lopuksi kiitetään osallistujia keskustelusta.

Ohjeita on lyhentäen muokattu visuaalisten taiteitten opetukseen ja museokasvatukseen kehitetystä VTS-menetelmästä (Visual Thinking Strategies, www.vtshome.org).

Tekstit: Satu Itkonen

Toimitus: Satu Itkonen ja Anu Utriainen

Graafinen suunnittelu: Osmo Leppälä ja Maria Appelberg, Station MIR

Ateneumin taidemuseo / Valtion taidemuseo 2013

Kaikki oikeudet pidätetään.

Tilaukset: Ateneumin verkkokauppa www.ateneum.fi/shop

Taideteoskuvat: Valtion taidemuseo / Kuvataiteen keskusarkisto

© Kuvasto 2013

ATENEUM